

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT ANTONIO SAGGIO

föredraget den 10 december 1998 *

Innehåll

Tillämpliga bestämmelser och bakgrund	I- 209
Omstridda förordningar	I- 209
Bakgrund	I- 211
Domen av den 19 maj 1992 och förfarandet därefter	I- 212
Rådets förordning (EEG) nr 2187/93	I- 214
Skadeståndsanspråk	I- 215
Upptagande till sakprövning	I- 217
Prövning i sak	I- 218
Allmänt om skadeståndsberäkningen	I- 218
Mål C-104/89	I- 219
För skadeståndsberäkningen relevanta tidsperioder	I- 219
Hypotetisk inkomst	I- 221
— Referenskvantiteter avseende hypotetisk mjölkproduktion under perio-	
den 1984—1989	I- 221
— Hypotetisk inkomst från mjölkförsäljning	I- 223
— Hypotetisk inkomst från försäljning av slaktkor och kalvar	I- 225
— Rörliga kostnader	I- 228
— Foderkostnader	I- 233
— Lönekostnader	I- 236
Alternativa inkomster	I- 239
— Kapital	I- 242
— Mark och arbete	I- 244
Differentiering beroende på i vilken medlemsstat som respektive jordbruk var beläget	I- 247
Om ytterligare skadeståndskrav på grund av a) höjning av nationell skattesats	
b) penningvärdesförsämring och c) utjämningsränta fram till dagen för betalning av	
skadeståndet	I- 248
— Skadeståndet till Mulder	I- 250

* Originalspråk: italienska.

— Skadeståndet till Brinkhoff	I- 254
— Skadeståndet till Muskens	I- 259
— Skadeståndet till Twijnstra	I- 263
Mål C-37/90	I- 266
Hypotetisk inkomst	I- 267
— För skadeståndsberäkningen relevant tidsperiod	I- 267
— Referenskvantiteten och nedsättningssatsen	I- 268
— Inkomst från mjölkförsäljningen och försäljningen av kalvar och slaktkor	I- 270
— Rörliga kostnader	I- 271
Alternativa inkomster	I- 274
— Hypotetiska alternativa inkomster	I- 274
Kapital	I- 274
Mark	I- 276
Arbete	I- 277
— Verkliga alternativa inkomster från gödning av tjurar under åren 1984—1989 ...	I- 279
Om ytterligare skadeståndskrav på grund av höjning av nationell skattesats och utjämningsränta	I- 282
— Skadeståndet till Heinemann	I- 283
Rättegångskostnader	I- 285
Förslag till avgörande	I- 286

Tillämpliga bestämmelser och bakgrund

pade ett bidragssystem för avstående från saluförande av mjölkprodukter som omfattar en period om fem år (artiklarna 1 och 2).

Omstridda förordningar

1. Rådets förordning (EEG) nr 1078/77 av den 17 maj 1977 om införande av ett bidragssystem för avstående från saluförande av mjölk och mjölkprodukter och för omställning av mjölkkobesättningar¹ ska-

2. Rådets förordning (EEG) nr 856/84 av den 31 mars 1984 om ändring av förordning (EEG) nr 804/68 om den gemensamma organisationen av marknaden för mjölk och mjölkprodukter², införde en nedsättningssats för den mängd levererad mjölk som överstiger fastställd referenskvantitet (se artikel 1 genom vilken en ny

1 — EGT L 131, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 8, s. 215.

2 — EGT L 90, s. 10; svensk specialutgåva, område 3, volym 17, s. 95.

bestämmelse, artikel 5c, infördes i grundförordningen från 1968). Referenskvantiteten fastställs på grundval av bestämmelser i rådets förordning (EEG) nr 857/84 av den 31 mars 1984 om införande av allmänna tillämpningsföreskrifter för den avgift som avses i artikel 5c i rådets förordning (EEG) nr 804/68 av den 27 juni 1968 om den gemensamma organisationen av marknaden för mjölk och mjölkprodukter.³ Referenskvantiteten motsvarar den mängd mjölk som har levererats eller köpts under kalenderåret 1981, ökad med 1 procent (artikel 2.1). Likväl kan medlemsstaterna föreskriva att inom dess eget territorium skall referenskvantiteten motsvara levererad eller köpt mjölk och mjölkekvivalenter under kalenderåren 1982 eller 1983, beräknad med tillämpning av en procentsats som är så fastställd att den i artikel 5c.3 uttryckligen fastställda garantimängden för varje medlemsstat inte överskrids (artikel 2.2). Slutligen fastställdes tillämpningsföreskrifter för denna nedsättnings-sats genom kommissionens förordning (EEG) nr 1371/84 av den 16 maj 1984.⁴

3. I domarna av den 28 april 1988 i mål 120/86 (Mulder)⁵ och mål 170/86 (von Deetzen)⁶ har domstolen förklarat förordning nr 857/84, i dess lydelse enligt förordning nr 1371/84, ogiltig på grund av att den stred mot principen om skydd för berättigade förväntningar eftersom ”den inte föreskriver tilldelning av referenskvantitet till producenter som på grund av ett åtagande i enlighet med rådets förordning

nr 1078/77 av den 17 maj 1977, inte har levererat någon mjölk under det av den berörda medlemsstaten valda referensåret”.⁷

4. Till följd av dessa domar utfärdade rådet den 20 mars 1989 förordning (EEG) nr 764/89 om ändring av förordning nr 857/84.⁸ Genom denna förordning infördes en ny artikel 3a i förordning nr 857/84, enligt vilken producenter som på grund av ett åtagande enligt förordning nr 1078/77 inte har levererat mjölk under referensåret, under vissa förutsättningar från och med den 29 mars 1989 fick en särskild referenskvantitet (artikel 3a.1) som motsvarade ”60 procent av den mängd mjölk eller mjölkekvivalenter som producenten har levererat respektive sålt under en period om tolv månader före månaden för framställan om bidrag för avstående från saluförande eller omställning” (artikel 3a.2).

5. I dom av den 11 december 1990 (Spagl) har domstolen även förklarat artikel 3a.1 och 3a.2 i förordning nr 857/84 ogiltig dels i det hänseendet att artikel 3a.1 ”utesluter tilldelning av en särskild referenskvantitet till en producent, vars period för avstående av saluförande eller omställning enligt ett åtagande inom ramen för rådets förordning EEG nr 1078/77 av den 17 maj 1977 löpt ut före den 31 december 1983 eller i förekommande fall den 30 september 1983”, dels i det hänseendet att artikel 3a.2

3 — EGT L 90, s. 13.

4 — EGT L 132, s. 11.

5 — REG 1988, s. 2321.

6 — REG 1988, s. 2355.

7 — Se domslutet i domarna i målen Mulder (särskilt punkt 2) och von Deetzen.

8 — EGT L 84, s. 2.

”begränsar den enligt förordningen särskilda referenskvantiteten till 60 procent av den mängd mjölk eller mjölkekvivalenter som producenten har levererat respektive sålt under en period om tolv kalendermånader före månaden för framställan om bidraget för avstående från saluförande eller omställning som införts genom den ovan nämnda förordning nr 1078/77”.⁹

7. Klaganden i mål C-37/90, Otto Heine-mann, är en tysk jordbrukare som hade åtagit sig att avstå från saluförande under perioden 1979—1984. Den 20 november 1984 och den 16 december 1985 ansökte han om tilldelning av en referenskvantitet enligt förordningarna nr 856/84 och 857/84. Ansökningarna avslogs med hänvisning till ovan redovisade bestämmelser. Efter ikraftträdandet av förordning nr 764/89 tilldelades han likväl en preliminär särskild referenskvantitet, varefter han den 29 augusti 1989 åter började leverera mjölk.

Bakgrund

6. Klagandena i mål C-104/89, J.M. Mulder, W.H. Brinkhoff, J.M.M. Muskens och T. Twijnstra, som inom ramen för förordning nr 1078/77 hade åtagit sig att avstå från saluförande av mjölk, hade under en tidsperiod om fem år, vilken bland annat omfattade kalenderåret 1983 vilket var det år som Nederländerna hade valt som referensår vid tillämpning av nedsättnings-sats enligt förordningarna nr 856/84 och 857/84, avstått från att producera mjölk och mjölkprodukter. De kunde därmed inte utnyttja det mjölkkvotssystem som infördes år 1984. Mulder, Brinkhoff och Twijnstra hade, efter nämnda dom av den 28 april 1988 som ogiltigförklarade förordning nr 857/84, återupptagit mjölkproduktionen. Muskens däremot sköt upp återupptagandet av mjölkproduktionen i avvaktan på att han skulle tilldelas en särskild referenskvantitet enligt förordning nr 764/89.

8. Genom sina överklaganden enligt artikel 178 i EG-fördraget, som den 31 mars 1989 (mål C-104/89) och den 7 februari 1990 (mål C-37/90) gavs in till domstolen, har alla klaganden yrkat att domstolen dels skall fastställa att gemenskapen är ansvarig för de till följd av tillämpningen av de ogiltigförklarade förordningarna uppkomna skadorna, dels skall ålägga rådet och kommissionen att ersätta dessa skador.

⁹ — Dom i mål C-189/89, Spagl (REG 1990, s. I-4539), se också dom av den 11 december 1990 i mål C-217/89, Pastätter (REG 1990, s. I-4583).

9. Dessa båda mål har förenats genom beslut av den 9 juli 1991.

Domen av den 19 maj 1992 och förfarandet därefter

år i mål C-37/90 från och med dagen för denna doms avkunnande.

10. I mellandom av den 19 maj 1992 i de båda målen (nedan kallad mellandomen)¹⁰ har domstolen förklarat gemenskapen ansvarig för de uppkomna skadorna och ålagt rådet och kommissionen att ersätta dessa.

3) Sökandenas talan i övrigt ogillas.

4) Parterna skall inom tolv månader från och med dagen för denna doms avkunnande underrätta domstolen om vilka ersättningsbelopp de har enats om.

11. Domslutet är avfattat enligt följande:

”1) Svarandena skall ersätta den skada som sökandena lidit till följd av tillämpningen av rådets förordning (EEG) nr 857/84 av den 31 mars 1984, med de tillägg som gjorts genom kommissionens förordning (EEG) nr 1371/84 av den 16 maj 1984, i den mån det i dessa förordningar inte föreskrevs någon tilldelning av en referenskvantitet till de producenter som, på grund av ett åtagande i enlighet med rådets förordning (EEG) nr 1078/77 av den 17 maj 1977, inte levererade någon mjölk under det referensår som ifrågasvarande medlemsstat hade valt.

5) Om parterna inte kan enas, skall de inom samma tidsfrist förelägga domstolen sina i siffror angivna yrkanden.

6) Beslut om rättegångskostnaderna skall fattas senare.”

2) Ränta skall erläggas på ersättningsbeloppet med 8 procent per år i mål C-104/89 och med 7 procent per

12. När det gäller skadestandsberäkningen har domstolen under punkt 26 i domen angett att den uteblivna vinsten utgörs av skillnaden mellan, å ena sidan, inkomsterna som de klagande under normala omständigheter skulle ha fått från mjölkleveranserna om de hade tilldelats den referenskvantitet som de hade rätt till ”under perioden mellan den 1 april 1984, dagen för ikraftträdandet av förordning nr 857/84, till den 29 mars 1989, dagen för ikraftträdandet av förordning nr 764/89” och, å andra sidan, de verkliga inkomster som de har haft inte bara från mjölkleveranser under denna period utan också från even-

¹⁰ — Dom av den 19 maj 1992 i de förenade målen C-104/89 och C-37/90, Mulder m.fl. mot kommissionen, REG 1992, s. I-3061.

tuella alternativa verksamheter som de har eller hade kunnat ägna sig åt.

klagande driver", varvid det kan tas hänsyn till att avkastningen för ett sådant företag normalt är nedsatt under den första tiden efter det att mjölkproduktionen återupptagits (punkt 32).

13. Enligt domstolen är referenskvantiteten "den mängd mjölk som de klagande har levererat under en representativ tidsrymd före perioden för avstående från saluförande, såsom exempelvis den mängd som har legat till grund för beräkningen av bidraget för avstående från saluförande" (punkt 28).

14. Vidare har domstolen slagit fast att "den sistnämnda mängden skall genom en analog tillämpning av artikel 2.1 i förordning nr 857/84 ökas med 1 procent för att säkerställa att de klagande inte lider någon förlust i förhållande till de producenter som har fått en referenskvantitet fastställd i enlighet med artikel 2. På den framtida mängden måste emellertid sedan tillämpas en nedsättningssats som är representativ för de nedsättningssatser som gäller för de i artikel 2 avsedda producenter. Detta för att undvika att de klagande kommer i åtnjutande av en otillbörlig fördel i förhållande till denna sistnämnda kategori av jordbrukare" (punkt 29).

15. När det gäller beräkningen av hypotetiska inkomster, har domstolen angett "att beräkningen skall grunda sig på lönsamheten hos ett representativt företag ur respektive kategori av företag som de

16. När det slutligen gäller inkomsterna från eventuella alternativa verksamheter har domstolen yttrat att dessa inte bara omfattar "sådana verkliga inkomster som den klagande har fått från alternativa verksamheter utan också sådana som den klagande hade kunnat erhålla om han i skälig omfattning hade ägnat sig åt sådana verksamheter. Eventuella förluster som den klagande hade kunnat lida genom en sådan alternativ verksamhet kan gemenskapen inte tillgodoräkna sig eftersom sådana förluster inte har sitt ursprung i verkningar av de gemenskapsrättsliga bestämmelserna" (punkt 33).

17. Efter denna doms avkunnande har parterna misslyckats med att komma överens om skadeståndsbeloppets storlek och har därför begärt att förfarandet skall återupptas, varvid de har meddelat de belopp som de yrkar respektive medger.

18. Domstolen har den 12 juli 1996 med stöd av artikel 22 i stadgan och artikel 49.1 i rättegångsreglerna beslutat att inhämta ett sakkunnigutlåtande i fråga om storleken på skadeståndsbeloppet.

19. Den sakkunnige har den 27 februari 1997 inkommit med sitt utlåtande till domstolen.

skall minskas med den levererade eller sålda mängden mjölk som överstiger den tilldelade referenskvantiteten, med undantag för de i artikel 3a.2 andra stycket i förordning nr 857/84 angivna mängderna.

Rådets förordning (EEG) nr 2187/93

20. Efter denna dom har rådet utfärdat förordning (EEG) nr 2187/93 av den 22 juli 1993¹¹, genom vilken skadestånd erbjöds vissa producenter av mjölk eller mjölkprodukter som tillfälligt hade hindrats att utöva sin verksamhet.

22. Skadeståndsbeloppet beräknades i förhållande till mängd och tidsperiod och med tillämpning av ett antal för varje regleringsår fastställda belopp (se artikel 11 i förordning nr 2187/93 med bilaga). I nämnda bilaga, som återges nedan, anges erbjudet skadestånd utifrån respektive regleringsår och företagsstorlek.

21. I denna förordning slog rådet fast kriterierna för beräkningen av skadeståndsbeloppet och bestämde för detta ändamål de ersättningsberättigade producenternas hypotetiska och verkliga inkomster. Genom artikel 6 bestämde rådet att den hypotetiska inkomsten skall bestämmas i relation till den årliga kvantitet som har legat till grund för beräkningen av det i enlighet med förordning nr 1078/77 beviljade bidraget, ökad med 1 procent och minskad med en procentsats som är representativ för den nedsättningssats som i respektive medlemsstat har tillämpats på referenskvantiteterna tillhörande de producenter som inte har kunnat komma i åtnjutande av nedsättningssatsen enligt förordning nr 856/84. I artikel 9 angavs vidare att den ersättningsgilla mängden för den aktuella perioden

”BILAGA

Enligt artikel 11 erbjudet skadestånd

(i gröna ecu per 100 kg mjölk)

Regleringsår	Företagsstorlek efter mjölkproduktionens volym		
	50 000 kg	120 000 kg	120 000 kg
1990/1991	7,9	8,8	9,7
1989/1990	8,8	9,7	10,7
1988/1989	8,3	9,2	10,2
1987/1988	6,5	7,4	8,3
1986/1987	6,2	7,1	8,0
1985/1986	6,9	7,8	8,7
1984/1985	5,7	6,6	7,6 ^a

¹¹ — EGT L 196, s. 1.

Skadeståndsanspråk

— 578 957,20 NLG till Brinkhoff

23. De klagande i *mål C-104/89* hade i sin ansökan yrkat att rådet och kommissionen skulle utbetala ersättning enligt följande:

— 407 713,40 NLG till Muskens

— 533 997 NLG till Mulder

— 916 084,40 NLG till Twijnstra

— 288 473 NLG till Brinkhoff

dock minst den summa som domstolen kunde finna skälig jämte en årlig ränta om 8 procent från den 30 mars 1989 till dess att betalning skett.

— 448 099 NLG till Muskens

— 787 366 NLG till Twijnstra

25. I deras inlagor efter mellandomen har de klagande yrkat följande skadeståndsbe-
lopp:

jämte ränta enligt lag om 8 procent per år till dess att betalning skett.

— 1 159 000 NLG till Mulder

24. I repliken yrkade samma klagande följande skadestånd:

— 1 166 000 NLG till Brinkhoff

— 841 734,60 NLG till Mulder

— 778 500 NLG till Muskens

— 1 069 000 NLG till Twijnstra

”enligt en räntesats motsvarande den holländska statslåneräntan”.

dock minst den summa som domstolen finner skälig, jämte en årlig ränta om 8 procent från dagen för mellandomens avkunnande, det vill säga den 19 maj 1992, till dess att betalning skett.

27. I sin inlaga efter avkunnandet av mellandomen har rådet förklarat sig villigt att betala skadestånd i enlighet med i förordning nr 2187/93 föreskrivna villkor.

26. I sin inlaga av den 4 juni 1997, vilken gavs in till domstolen efter sakkunnigutlåtandet som inkom den 27 februari 1997, har de klagande yrkat följande skadeståndssummor:

28. Kommissionen har beräknat skadeståndsbeloppen enligt följande:

— 50 579,15 NLG för Mulder

— 703 090 NLG till Mulder

— 109 675,55 NLG för Brinkhoff

— 570 020 NLG till Brinkhoff

— 120 090,83 NLG för Muskens

— 535 762 NLG till Muskens

— 137 299,20 NLG för Twijnstra.

— 751 141 NLG till Twijnstra

jämte ränta fram till dagen för avkunnandet av mellandomen den 19 maj 1992

29. Den klagande i *mål nr C-37/90*, Heinemann, har i sin ansökan yrkat att rådet och kommissionen skall betala ett skadestånd om 52 652 DEM jämte årlig ränta

om 7 procent från dagen för talans väckande.

30. I sin inlaga av den 17 november 1993, som han ingav efter avkunnandet av mellandomen, har Heinemann yrkat skadestånd om 71 826 DEM samt ett belopp om ungefär 4 000 DEM för den inkomstskatt han kommer att vara skyldig att betala för nämnda skadeståndsbelopp, jämte årlig ränta om 7 procent från den 19 maj 1992.

31. I sin inlaga efter avkunnandet av mellandomen har rådet förklarat sig villigt att betala skadestånd enligt i förordning nr 2187/93 föreskrivna villkor.

32. Kommissionen har erbjudit ett skadestånd om 1 238 DEM.

Upptagande till sakprövning

33. I mål C-104/89 har kommissionen invänt att skadeståndskraven inte kan prövas såvitt de överstiger de i ansökan yrkade beloppen.

34. I mål C-37/90 har rådet och kommissionen invänt att de skadeståndskrav som de klagande första gången formulerade i inlagan av den 28 juni 1993 inte kan prövas såvitt de avser räntekrav för tiden före avkunnandet av mellandomen. De svarande institutionerna anser att dessa krav skall ses som nya yrkanden, varför de enligt artikel 42.2 i rättegångsreglerna inte kan prövas.

35. Häremot har de klagande gjort gällande att domstolen i domen i målet Kampffmeyer m.fl. mot kommissionen och rådet¹² har förklarat att justeringar eller höjningar av skadeståndsanspråken under förfarandets gång inte utgjorde nya grunder i den mening som avses i artikel 42 i rättegångsreglerna.

36. Här vill jag erinra om att en klagande i en skadeståndsprocess normalt sett får ändra sitt skadeståndsyrkande under förfarandets gång. Enligt fast rättspraxis är en uppgift om yrkat skadeståndsbelopp som lämnas efter det att talan har väckts nämligen att se som "en precisering av [de yrkanden] som anges i ansökan och därför

12 — I denna dom av den 2 juni 1976 i de förenade målen 56/74—60/74 (REG 1976, s. 711; svensk specialutgåva, volym 3, s. 103) tog domstolen upp ett skadeståndsanspråk till prövning då parterna hade förbehållit sig rätten att uppge anspråket under förfarandets gång. I detta mål avsåg talan skador uppkomna under ett regleringsår som ännu pågick när talan väcktes. Trots att skadeståndsyrkandena inte hade precisats i ansökan tog domstolen upp dem till sakprövning.

prövbar” i enlighet med rättegångsreglerna.¹³

Prövning i sak

Allmänt om skadeståndsberäkningen

37. I detta skede av målet skall domstolen fastställa det skadeståndsbelopp som gemenskapen på grund av mellandomen skall betala en grupp mjölkproducenter. I nämnda dom har domstolen tämligen noggrant lagt fast villkoren för skadeståndsberäkningen: den uteblivna vinsten motsvarar skillnaden mellan de inkomster, av parterna betecknade den hypotetiska inkomsten, som producenterna skulle ha erhållit från mjölkleveranser om de hade tilldelats en mjölkkvot och de inkomster som av parterna har betecknats som den alternativa inkomsten, det vill säga de inkomster som har erhållits eller hade kunnat erhållas från alternativa verksamheter.

38. Den främsta svårigheten vid bestämmandet av skadeståndet består i att man inte omedelbart kan sluta sig till vilka sakförhållanden som råder och att man därför i stället måste tillgripa antaganden. Antaganden måste tillgripas av huvudsakligen två skäl. Det har för det första visat sig vara oundgängligt att, vad avser nästan samtliga beräkningsfaktorer, vid beräkningen av inkomsten från den hypotetiska mjölkförsäljningen under perioden för avstående från saluförande, det vill säga den period för vilken producenten har skadeståndsanspråk, grunda sig på statistiska genomsnittsvärden i det område där producenten är etablerad. För det andra har det visat sig att parternas egna uppgifter i de flesta fall är klart otillräckliga för beräkningen av de alternativa inkomsterna. Även vid denna beräkning är såväl de skadelidande som de skadeståndsansvariga hänvisade till att tillgripa allmänna statistiska uppgifter som underlag för sina antaganden.

39. Under förfarandet har parterna ingått en principöverenskommelse om enskilda inkomst- och utgiftsposter, som skall beaktas vid den aktuella beräkningen. Särskilt de klagande har justerat sin ursprungliga beräkning och har därmed i stort anslutit sig till den av rådet i förordning nr 2187/93 angivna metoden, vars grunddrag det har redogjorts för ovan.

40. Det är inte enkelt att här bedöma en sådan metods tillförlitlighet, det vill säga att bedöma hur välgrundade valen är av

13 — Se särskilt EG-domstolens dom av den 15 juli 1963 i mål 25/62 (Plaumann mot kommissionen, REG 1963, s. 197; svensk specialutgåva, volym 1, s. 181). Här bör påpekas att det föreligger vissa skillnader mellan denna rättspraxis och ett flertal av Förstainstansrättens domar i personalmål som har avvisat skadeståndsanspråk där den totala skadeståndssumman jämte ränteanspråk inte var preciserade. Angående detta se slutligen dom av den 16 september 1998 i mål T-215/97 (Sari Kristiina Jouhki mot kommissionen, REGP 1998, s. I-A-503).

vilka faktorer som skall beaktas och vilka statistiska uppgifter som skall användas för att bedöma vilka belopp som respektive faktor ger upphov till. Till stöd för denna bedömning finns emellertid ett antal sakkunnigutlåtanden som inte eller endast marginellt avviker från det allmänna schemat och som därför följer inte alltför skilda beräkningsmetoder.

motsvarar den som han med nödvändiga ansträngningar hade kunnat uppnå.

42. Låt oss nu granska de olika inkomstposter som parterna har angett i vart och ett av de två förenade målen.

41. Låt oss se vad den här beräkningsmetoden består av rent konkret. Vid fastställandet av hypotetiska inkomster tar parterna två inkomstkällor i beaktande — mjölkförsäljningen och försäljningen av slaktkor (det vill säga kor som inte är avsedda för mjölkproduktion) och kalvar. Från dessa inkomster drar de sedan endast ifrån de rörliga kostnaderna, det vill säga de kostnader som försvinner när mjölkproduktionen upphör och inte de fasta kostnaderna, det vill säga de som producenten måste bära även om mjölkproduktionen avbryts. Fastställandet av den alternativa inkomsten grundar sig däremot på en beräkning av inkomster från tre produktionsfaktorer som frigörs vid avbrottet i mjölkproduktionen: kapital, mark och arbete. Tillämpningen av ett system av antaganden för att beräkna alternativa inkomster överraskar kanske något eftersom dessa inkomster är verkliga och inte hypotetiska och därför i princip skulle kunna uppskattas direkt utifrån faktiska omständigheter. I själva verket har parterna, som redan nämnts, emellertid inte presenterat tillräckliga bevis härom. Det är därför nödvändigt att använda sig av abstrakta statistiska värden. De svarande institutionerna framhåller härvid att abstrakta beräkningar under alla förhållanden kan användas för att bestämma en minimiinkomst och därmed fastställa om den av den klagande uppgivna inkomsten

Mål C-104/89

43. Vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten är det, vilket redan har nämnts, nödvändigt att bestämma vinstmarginalen på försäljningen såväl av mjölk som av kalvar och slaktkor för den period under vilken de klagande rättsstridigt hindrades att sälja mjölk. Från denna vinst dras sedan de rörliga kostnaderna. I följande framställning skall jag uppehålla mig vid bestämmandet av den period som skall beaktas vid skadestandsberäkningen. Därefter skall jag analysera beståndsdelarna i den hypotetiska respektive alternativa inkomsten.

För skadestandsberäkningen relevanta tidsperioder

44. I punkt 26 i mellandomen har domstolen slagit fast att den period som skall beaktas vid skadestandsberäkningen omfat-

tar tiden från ”den 1 april 1984, dagen för ikraftträdandet av förordning nr 857/84 till den 29 mars 1989, dagen för ikraftträdandet av förordning nr 764/89”. Med hänsyn till den av rådet återopade domen i målet Birra Wührer m.fl. mot rådet och kommissionen¹⁴ skall tilläggas att den period som skall beaktas vid skadestandsberäkningen är den som löper mellan tidpunkten då åtagandet att avstå från att saluföra upphör för var och en av de klagande i enlighet med förordning nr 1078/77, det vill säga den dag från och med vilken de klagande rättsstridigt har hindrats att återuppta mjölkproduktionen, och den tidpunkt när de klagande uttryckligen blev erbjudna en ny mjölkkvot, det vill säga den 29 mars 1989, dagen för ikraftträdandet av förordning nr 764/89. I och med denna förordning blev nämligen de producenter, som liksom de klagande i detta mål hade åtagit sig att avstå från att saluföra i enlighet med förordning nr 1078/77, uttryckligen tilldelade en referenskvantitet.

45. Åtagandet att avstå från att saluföra upphörde den 1 oktober 1984 för Mulder, den 5 maj 1984 för Brinkhoff, den 22 november 1984 för Muskens och slutligen den 10 april 1985 för Twijnstra.

14 — I punkt 10 i dom av den 27 januari 1982 i de förenade målen 256/80, 257/80, 265/80, 267/80 och 5/81 (Birra Wührer mot rådet och kommissionen, REG 1982, s. 85) har domstolen uttalat att preskriptionstiden för skadeståndstalan mot gemenskapen inte kan börja löpa förrän alla förutsättningar som skadeståndsskyldigheten är betingad av är uppfyllda och i synnerhet inte förrän den ersättningsbara skadan är konkretiserad. I de fall som gemenskapens skadeståndsskyldighet grundar sig på en rättsakt kan preskriptionstiden således inte börja löpa förrän den avslutade skadeståndsgrundande handlingen har lett till en bestående skada.

46. De av de klagande återopade sakkunnigutlåtandena visar att återupptagandet av mjölkproduktionen skedde den 1 augusti 1988 för Mulder och den 31 december 1988 för Brinkhoff. Muskens gör gällande att han återupptog produktionen i slutet av 1989 (s. 34 i bilaga 35 till repliken). Twijnstra anger att skadestandsberäkningen skall omfatta kalenderåren 1984—1988 och utesluter därmed de tre månader under år 1989, som tillhörde det sista regleringsåret innan en ny mjölkkvot tilldelades enligt förordning nr 764/89. Trots detta hävdar den sakkunnige att det faktiska återupptagandet av mjölkproduktionen vad avser Twijnstra är att hänföra till den 30 april 1988. Denna tidpunkt har inte bestridits av vare sig den klagande eller av gemenskapens institutioner. Således har tre av de klagande (Mulder, Brinkhoff och Twijnstra) återupptagit mjölkproduktionen före den 29 mars 1989. Därmed uppkommer frågan om denna tidpunkt skall anses utgöra slutpunkten för den period som skall beaktas vid skadestandsberäkningen. Kommissionen har uppfattningen att beräkningen inte skall omfatta år 1989 eftersom alla de klagande har återupptagit sin produktion under 1988.

47. På den här punkten finns det inte något skäl att avvika från vad domstolen har slagit fast i mellandomen. Härav följer att ersättningsanspråket, grundat på de skador som de klagande har lidit till följd av att de i enlighet med förordning nr 857/84 inte tilldelades en mjölkkvot, upphörde vid den tidpunkt när de återigen tilldelades en referenskvantitet, det vill säga först den 29 mars 1989, dagen för ikraftträdandet av förordning nr 764/89. Eventuellt återupptagande av mjölkproduktionen före denna

tidpunkt utgör en inkomstkälla som måste tas i beaktande vid skadeståndsberäkningen. Detta innebär att när denna inkomst är högre än den som den klagande skulle ha fått om han hade tilldelats en mjölkkvot utgår inte något skadestånd, medan i det omvända fallet den klagande endast skulle ha rätt till skillnaden mellan den hypotetiska och den verkliga inkomsten. Det är således klart att den period som skall beaktas vid skadeståndsberäkningen tar sin början den dag som parterna har angett, det vill säga när åtagandet att inte saluföra upphörde, och slutar den 29 mars 1989.

48. Med beaktande av att det utifrån de uppgifter som parterna, och särskilt de klagande, har lämnat är svårt att beräkna det exakta skadeståndsbeloppet för den period under vilken produktionen och försäljningen av mjölk faktiskt har återupptagits, verkar det skäligt att, såsom den sakkunnige har gjort, utesluta denna period av regleringsåret 1988/89 från beräkningen.

Hypotetisk inkomst

49. Vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten är det nödvändigt att preliminärt bestämma de klagandes hypotetiska produktionsmängder för de aktuella regleringsåren, för att därefter granska dels de två inkomstkällorna från; mjölkproduktio-

nen (mjölkförsäljningen och försäljningen av slaktkor och kalvar), dels de däremot svarande rörliga kostnaderna.

— Referenskvantiteter avseende hypotetisk mjölkproduktion under perioden 1984—1989

50. I punkt 28 i mellandomen har domstolen slagit fast att vid fastställandet av de referenskvantiteter som de klagande hade rätt till under åren 1984—1989 måste den mjölmängd beaktas som de har levererat under en representativ period, innan perioden för avstående från saluförande, exempelvis den mängd som låg till grund för beräkningen av bidraget för avstående från saluförande som föreskrevs i förordning nr 1078/77.

51. De klagandes referenskvantiteter uppgick till:

Mulder	463 566 kg
Brinkhoff	296 507 kg
Muskens	300 340 kg
Twijnstra	591 905 kg

52. Parterna är överens om att godta dessa mängder som de hypotetiska produktionsmängderna under regleringsåren 1984—1989.

53. Domstolen har vidare i mellandomen (punkt 29) slagit fast att dessa mängder genom en analog tillämpning av artikel 2.1 i förordning nr 857/84 måste ökas med 1 procent för att säkerställa att de klagande inte lider någon förlust i förhållande till de producenter som har fått en referenskvantitet fastställd i enlighet med artikel 2. På den framräknade mängden måste sedan tillämpas en nedsättningssats som är representativ för de nedsättningssatser som gäller för de i artikel 2 avsedda producenterna. Detta för att undvika att de klagande kommer i åtnjutande av en otillbörlig fördel i förhållande till denna sistnämnda kategori av jordbrukare. Dessa nedsättningssatser fastställs av medlemsstaterna i de fall där de behöriga myndigheterna vid bestämmandet av nedsättningssats enligt artikel 5c.1 i rådets förordning (EEG) nr 804/68 av den 27 juni 1968 om den gemensamma organisationen av marknaden för mjölk och mjölkprodukter (EGT L 148, s. 13; svensk specialutgåva, område 3, volym 2, s. 52) som beräkningsunderlag inte väljer levererad eller såld mjölk år 1981 utan år 1982 eller 1983. Detta innebär att den för varje medlemsstat garanterade totala mängden, som finns angiven i artikel 5c.3¹⁵ inte överskrids.

54. Under förfarandet har parterna uppnått enighet om att som nedsättningssats använda den sats som de nederländska myndigheterna vanligtvis använder vid skadestandsberäkningen enligt förordning nr 2187/93. Nedsättningssatserna är följande:

1984/85	2,05 procent
1985/86	3,03 procent
1986/87	3,03 procent
1987/88	4,97 procent
1988/89	7,34 procent
1989/90	7,34 procent

15 — Artikel 2 i förordning nr 857/84 stadgar följande: Den i artikel 5c.1 i förordning (EEG) nr 804/68 angivna referenskvantiteten motsvarar den mängd mjölk- eller mjölk-ekvivalenter som har levererats av producenten under kalenderår 1981 (formel A) eller den mängd mjölk eller mjölk-ekvivalenter som under kalenderår 1981 har köpts av en köpare (formel B) ökad med 1 procent (punkt 1). Vidare anges i artikel 5c.2 följande: "Medlemsstaterna kan emellertid föreskriva att referenskvantiteten enligt 5c.1 inom deras territorium motsvarar under kalenderår 1982 eller 1983 levererad eller köpt mängd mjölk- eller mjölk-ekvivalenter med tillägg av en procentsats vars tillämpning inte medför att den i artikel 5c i förordning (EEG) nr 804/68 fastställda garantimängden överskrids" (punkt 2).

55. Man kan således utgå ifrån att produktionsmängderna för respektive regleringsår är de som parterna har enats om med avdrag i förekommande fall när endast en del av och inte hela regleringsåret skall beaktas (till exempel reduceras referenskvantiteten för regleringsåret 1984/85 vad avser Mulder i förhållande till det antal dagar av regleringsåret som skall undantas från skadestandsberäkningen, det vill säga för regleringsåret 1984/85 beaktas endast 122 dagar, vilket motsvarar 49 procent av referenskvantiteten).

— Hypotetisk inkomst från mjölkförsäljning

56. De klagande har inte angett några närmare uppgifter om sin mjölkproduktion som gör det möjligt att fastställa den hypotetiska inkomsten under den aktuella perioden, utan har beräknat den ekonomiska förlusten under respektive regleringsår utifrån ett antal statistiska inkomstuppgifter avseende representativa företag

verksamma inom deras bransch. Rådet och kommissionen har bestridit detta sätt att bestämma de klagandes hypotetiska inkomster och har som beräkningsmetod förespråkade den som rådet har lagt fram i förordning nr 2187/93, med undantag för "eventuella korrigeringar" från domstolens sida. Enligt de klagande är de totala hypotetiska inkomsterna från 100 kg mjölk med beräkning enligt DELAR-metoden, det vill säga den metod som de nederländska myndigheterna har använt,¹⁶ följande:

År	Mulder	Brinkhoff	Muskens	Twijnstra
1984/85	62	59	68	—
1985/86	65	64	57	48
1986/87	65	75	58	50
1987/88	70	64	63	54
1988/89	77	67	68	61
1989/90				
1990/91				

Rådet och kommissionen har bestridit dessa uppgifter och gör för det första gällande att den genomsnittsinkomst per 100 kg mjölk som klagandena har förordat uppgår till ungefär 62 NLG mot i förordning nr 2187/93 fastställda 45 NLG och för det andra att dessa belopp, på uppdrag av de klagande, har fastställts av ett privat affärsdrivande organ som, efter DELAR-metoden, fastställer inkomsten utifrån statistiska uppgifter som inte på något sätt kan betraktas som representativa för produktionen i de nederländska jordbruksföretagen. Dessa uppgifter kan således inte kontrolleras. Kommissionen anger följande nationella genomsnittsinkomster från

mjölkproduktionen under regleringsåren 1984—1989 per 100 kg försåld mjölk:

År	Kommissionen
1984/85	39,83
1985/86	41,01
1986/87	44,96
1987/88	49,40
1988/89	53,43
1989/90	54,94
1990/91	49,81

16 — Se bilaga 1 till det sakkunnigutlåtande som är bilagt skrivelsen av den 18 juni 1990, s. 24 i originalet.

57. Under förfarandets gång har parterna kommit överens om mjölkpriset och därmed om vinstmarginalen. De har i vart fall enats om att inte använda sig av allmänna statistiska uppgifter som grundar sig på nationella genomsnittsvärden, utan av de verkliga mjölkpriser som betalas av de mejerier till vilka mjölken vanligtvis levereras. Den sakkunnige har ombetts att ange

priset på den av respektive klagande levererade mjölken och den däremot svarande nettovinsten. På sidan 18 i sakkunnigutlåtandet har, vilket framgår av de båda följande tabellerna, därvid angetts det av varje mejeri erlagda priset inklusive skatter (tabell A), liksom de däremot svarande inkomsterna för respektive klagande under åren 1984—1989 (tabell B).

Tabell A

	Twee Provinciën (alt)) (1) ha/kg	Noord-Nederland (2) ha/kg	Nestlé Ned. Friesland (3) ha/kg	Campina (4) ha/kg	De Goede Verwachting (5) ha/kg
1984	77,87	77,39	77,94	76,73	79,58
1985	78,97	79,06	80,03	77,09	79,56
1986	78,77	78,34	80,06	78,63	79,78
1987	80,55	79,34	81,05	79,57	81,28
1988	85,63	84,90	87,11	82,12	85,83
1989	84,35	80,36	86,22	86,32	85,40

(1) Mulder

(2) Brinkhoff

(3) Brinkhoff

(4) Muskens

(5) Twijnstra

Tabell B

	Mulder		Brinkhoff		Muskens		Twijnstra	
	Totalt	/100 kg	Totalt	/100 kg	Totalt	/100 kg	Totalt	/100 kg
1984/85	177 582 (1)	77,87	206 031 (3)	77,67	80 978 (5)	76,73	0 (7)	79,58
1985/86	358 536	78,97	230 997	79,55	226 762	77,09	449 845	79,56
1986/87	357 628	78,77	229 995	79,20	231 292	78,63	462 493	79,78
1987/88	358 393	80,55	228 226	80,20	229 374	79,57	461 762	81,28
1988/89	101 779 (2)	85,63	201 386 (4)	86,01	230 821 (6)	82,12	39 078 (8)	85,83

(1) från den 1 oktober 1984(2) till den 9 juli 1988

(3) från den 5 maj 1984(4) till den 2 februari 1989

(5) från den 22 november 1984(6) till den 31 mars 1989

(7) från den 10 april 1985(8) till den 30 april 1988

58. De klagande har i princip vitsordat de i sakkunnigutlåtandet angivna priserna. Med hänvisning till anmärkningarna av LEI (Landbouw Economisch Instituut) avseende detta utlåtande — bilagda de klagandes inlägga av den 4 juni 1997 — har de emellertid uppfattningen att den sakkunnige har uppskattat skadeståndsbeloppet till ett om ungefär 10 000 NLG för lågt belopp, genom att i stället för regleringsåren som börjar den 1 april, lägga kalenderåren till grund för beräkningen.

har blivit den hypotetiska adressaten för Twijnstras mjölkleveranser. Utifrån de hittills framlagda reflektionerna menar jag att det är skäligt att beräkningen av den hypotetiska inkomsten av mjölkförsäljningen grundar sig på de i sakkunnigutlåtandet angivna och ovan återgivna värdena. Detta gäller emellertid inte för inkomsterna under regleringsåret 1988/89 som, vilket redan har nämnts, har fastställts av den sakkunnige utifrån uppgifter som har visat sig inte vara tillförlitliga.

— Hypotetisk inkomst från försäljning av slaktkor och kalvar

59. Dessa invändningar rubbar inte tilltron till den sakkunniges uppgifter. Den sakkunnige har dessutom vid den muntliga förhandlingen presenterat inkomstuppgifter som grundar sig på genomsnittliga mjölkpriser för respektive regleringsår. Av tabellerna framgår att variationen i årsinkomster inskränker sig till en förhållandevis begränsad ökning av den totala inkomsten. Utan grund synes mig även kommissionens anmärkning att den sakkunnige, vad avser Twijnstra, felaktigt har hämtat uppgifter om årspriset på mjölk från mejeriet "De Goede Verwachting" i stället för från mejeriet "Twee Provinciën", som den klagande har uppgett att han normalt levererar till. I detta hänseende är det tillräckligt att konstatera att den sakkunnige har angett att det förra mejeriet "De Goede Verwachting" har förvärvat det senare och därmed

60. Vid beräkning av den hypotetiska inkomsten skall vidare beaktas försäljningen av så kallade slaktkor (det vill säga kor avsedda för slakt) och kalvar. Denna beståndsdel har särskilt förts in av kommissionen vid beräkningen av det skadestånd som erbjöds efter mellandomen, även om parterna i de under det skriftliga förfarandet före mellandomen ingivna sakkunnigutlåtandena inte hade tillmätt denna faktor någon självständig betydelse. De klagande har därför beaktat årsinkomsterna från försäljningen av slaktkor och kalvar. De har vidare angett inkomsternas

storlek, som återges i nedanstående tabell, bilaga 1 till inlagan av den 22 december 1993, tabell 1).

	1984	1985	1986	1987	1988
Omsättning och tillväxt per ko *					
LEI	710	790	685	815	940
DELAR	745	840	760	890	990
Avvikelse i %	+ 4,9 %	+ 6,3 %	+ 10,9 %	+ 9,2 %	+ 5,3 %

* Inkomster från försäljningen av slaktkor och kalvar per 100 kg mjölk.

Kommissionen har å sin sida angett priserna på kalvar och kor (se nedanstående tabell), vilka enligt dess mening är högre än de som de klagande har angett.

	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
Pris per kalv	385	395	418	440	465
Restvärde mjölkkor	1 600	1 650	1 700	1 750	1 800

Parterna har godtagit de av kommissionen föreslagna och i ovanstående tabell återgivna priserna på slaktkor och kalvar.

61. Den sakkunnige har visserligen grundat sin beräkning av de hypotetiska inkomsterna från försäljningen av slaktkor och kalvar på de av kommissionen angivna enhetspriserna, men har utgått från att antalet djur är ett annat än det som

parterna har beaktat så till vida att han vill inbegripa det antal kreatur som är nödvändigt för självförnyelsen av besättningen och därmed för att hålla mjölkproduktionen på en konstant nivå. Det totala djurantalet för en besättning på 100 mjölkkor skulle vara det i tabell A angivna. Respektive klagandes inkomster från försäljningen av slaktkor och kalvar under de fem aktuella regleringsåren är angivna i tabell B. Det bör understrykas att den sakkunnige genomgående har avrundat antalet kor och kalvar uppåt till jämnt heltal.

Tabell A

	Årets början	Födslar	Förlorade	Ventes	Ersatta		Årets slut
					-	+	
Mjölkkor	100	—	(1)	(25)	—	26	100
Kvigor äldre än 2 år	12	—	—	—	(12)	12	12
Kvigor 1—2 år	26	—	—	—	(26)	26	26
Kvigor 0—1 år	27	—	(1)	—	(26)	27	27
Kalvar hondjur	0	50	(6)	(17)	(27)	0	0
Kalvar handjur		50	(7)	(43)	—	0	0
Totalt	165	100	(15)	(85)	(91)	91	165

Tabell B

	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
Mulder					
Inkomster kor och kalvar	29 024	62 840	62 606	52 012	49 498
Brinkhoff					
Inkomster kor och kalvar	34 976	38 949	39 677	33 373	27 349
Muskens					
Inkomster kor och kalvar	13 737	38 949	34 239	37 075	33 090
Twijnstra					
Inkomster kor och kalvar	0	78 076	79 467	65 984	5 114

Såväl institutionerna som de klagande har ifrågasatt dessa beräkningar och i allmänna ordalag gjort gällande att avrundningen uppåt leder till felaktiga resultat. Särskilt kommissionen har, med stöd av LEI:s anmärkningar mot sakkunnigutlåtandet, invänt mot att beräkningen av det genomsnittliga antalet kor som producerar mjölk i ett företag visserligen kan utvisa tiondels djur, men att avrundningen kan leda till

fem eller sex tusen kg mer mjölk än vad som under året verkligen har producerats.

62. Bortsett från denna för övrigt marginella kritik har parterna inte ifrågasatt de statistiska uppgifterna om besättningens sammansättning och inte heller föreslagit någon annan metod för att uppskatta

antalet djur. Vid sådant förhållande är det skäligt att utgå från den sakkunniges beräkning, vilken för övrigt utgår från det "genomsnittspris" på slaktkor och kalvar som parterna har kommit överens om.

— Rörliga kostnader

63. Vid beräkningen av kostnaderna för mjölkproduktionen har rådet och kommissionen endast beaktat de rörliga kostnaderna, det vill säga de som faller bort när mjölkproduktionen upphör, och inte de fasta kostnaderna, det vill säga de som de klagande måste bära även om mjölkpro-

duktionen är nedlagd. Det trettonde övervägandet i förordning nr 2187/93 syftar på de rörliga kostnaderna och anger att vid beräkning av den möjliga inkomsten skall "på utgiftssidan endast tas upp de rörliga kostnader som omedelbart faller bort när produktionen upphör, men däremot inte de fasta kostnaderna för mark, arbete och kapital". Rådet har visserligen i denna förordning inte räknat posten arbete till de rörliga kostnaderna, men i detta mål har rådet och kommissionen bedömt det nödvändigt att vid sidan av andra rörliga kostnader även beakta kostnaderna för den (hypotetiska) utomstående arbetskraften. Detta innebär att denna kostnad tillsammans med foderkostnaderna har kommit att stå i centrum för meningsskiljaktigheterna när det gäller beräkningen av de rörliga kostnaderna.

Kommissionens uppgifter

Rörliga kostnader	1984	1985	1986	1987
Muskens	- 18,10	- 35,63	- 35,30	- 34,72
Mulder	- 27,34	- 29,56	- 28,91	- 26,16
	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88
Brinkhoff	- 42,92	- 36,38	- 32,98	- 31,92
Twijnstra	—	- 42,41	- 40,21	- 39,31

De klagandes uppgifter

Rörliga kostnader, särskilt foder	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
Mulder	52,65	53,37	48,58	42,55	40,92
Brinkhoff	49,07	49,74	45,28	39,66	38,14
Muskens	50,18	50,87	46,30	40,56	39,01
Twijnstra	38,27	38,79	35,31	30,93	29,75

64. Till skillnad från parterna har den sakkunnige preciserat utgiftsposterna och därvid angett de uppgifter som är återgivna i tabellerna nedan. Tabellerna avser två områden i Nederländerna. För respektive område har två skilda kostnadsgrupper beaktats.

Uppgifter avseende Nederländernas norra region

Första tabellen

År	Foder NLG/st	Övriga rörliga kostnader NLG/st	Summa rörliga kostnader NLG/st	Antalst/ha	Summa NLG/ha	Summa 2 NLG/ha	Summa NLG/ha
1984/85	1 391	207	1 598	2,03	3 244	2 050	5 294
1985/86	1 398	217	1 615	2,02	3 262	2 093	5 355
1986/87	1 319	268	1 587	1,88	2 984	2 084	5 068
1987/88	1 129	304	1 433	1,79	2 565	1 955	4 520
1988/89	1 142	322	1 464	1,68	2 460	1 786	4 246

Andra tabellen

År	Energi NLG/ha	Odlings- kostna-der NLG	Avkastning från odling m.m.	Under- entreprenad	Hyra och underhåll av maskiner	Underhåll av byggnader	Foder åt övriga djur	Summa 2 NLG/ha
1984/85	194	595	- 196	298	1 083	87	- 11	2 050
1985/86	186	679	- 292	290	1 149	88	- 7	2 093
1986/87	139	651	- 360	272	1 285	104	- 7	2 084
1987/88	137	537	- 546	357	1 357	121	- 8	1 955
1988/89	127	498	- 608	304	1 339	135	- 9	1 786

Uppgifter avseende Nederländernas västra region

Första tabellen

År	Foder NLG/st	Övriga rörliga kostnader NLG/st	Summa rörliga kostnader NLG/st	Summa rörliga kostnaderst/ ha	Summa rörliga kostnader/ha NLG/ha	Summa 2 NLG/ha	Summa NLG/ha
1984/85	1 622	248	1 870	2,32	4 338	1 948	6 287
1985/86	1 589	226	1 815	2,2	3 993	2 017	6 010
1986/87	1 517	243	1 760	2,06	3 626	2 181	5 806
1987/88	1 286	303	1 589	1,87	2 971	1 907	4 879
1988/89	1 229	279	1 508	1,81	2 729	1 845	4 574

Andra tabellen

År	Energi NLG/ha	Odlings- kostnader NLG	Avkastning för odling m.m. NLG/ha	Under- entreprenad	Hyra och underhåll av byggnader	Foder åt övriga djur	Summa 2 NLG/ha
1984/85	194	477	240	1 149	116	- 20	1 948
1985/86	186	535	262	1 159	103	- 24	2 017
1986/87	139	521	240	1 361	124	- 16	2 181
1987/88	137	401	345	1 357	123	- 23	1 907
1988/89	127	386	319	1 342	138	- 24	1 845

De klagande och de svarande institutionerna har invänt mot dessa uppgifter såväl beträffande valet av utgiftsposter som beträffande beloppens storlek. Enligt de klagande, som hänvisar till LEI:s redogörelse i bilagan till deras inlägga av den 4 juni 1997, omfattas den största delen av de i den andra tabellen på sidan 33 i sakkunnigutlåtandet angivna utgifterna

(energi, odlingskostnader, foder åt djur som står utanför mjölkproduktionen, utgifter för hyra och framför allt de betydande utgiftsposterna underhåll av maskiner och byggnader) inte av begreppet rörliga kostnader, eftersom det rör sig om utgifter i verksamheter som utövas även i avsaknad av mjölkproduktion. I sin redogörelse understryker LEI särskilt att kostnaderna

för löner, för underhåll av redskap och byggnader liksom för vatten- och elförbrukning inte kan betraktas som rörliga kostnader, även om de påverkar den samlade inkomsten från mjölkproduktionen. LEI drar därför av de sistnämnda kostnaderna utan att nämnvärt sätta ned inkomsten eftersom dessa kostnader beräknas vara mycket ringa. LEI uppmärksammar vidare att utgiftsposterna utsäde och växtskydd har beaktats två gånger då dessa

utgifter är upptagna i den andra spalten i såväl den första som den andra tabellen. Slutligen menar LEI att den av kommissionen i beslut 85/377/EEG¹⁷ angivna metoden för beräkning av kostnader är tillämplig och anger, vad avser de i detta beslut angivna enskilda kostnadsposterna, de i nedanstående tabeller återgivna kostnaderna. Dessa uppgifter avser en årlig produktion om 100 kg och innefattar såväl rörliga (tabell A) som, i begränsad omfattning, fasta kostnader (tabell B).

Tabell A

Räkenskapsår	Rörliga kostnader, exklusive gödsel (s. 33 i Ernst & Youngs rapport, tabell 1), "summa rörliga kostnader/ha", efter justering för foderkostnader	Gödsel (mjölkcor 1975-1995 s. 110, bilaga 1a)	Summa rörliga kostnader per ha
1984/85	3 191	605	3 796
1985/86	3 192	680	3 872
1986/87	2 914	642	3 556
1987/88	2 471	529	3 000
1988/89	2 373	487	2 860

17 — I bilaga 1 till kommissionens beslut 85/377/EEG av den 7 juni 1985 om upprättande av en gemenskapstypologi för jordbruksföretag (EGT L 220, s.1; svensk specialutgåva, område 3, volym 19, s. 68) anges under punkten c följande. "Vid beräkning av STB [standardträckningsbidrag] skall följande kostnader dras av från bruttoproduktionen: 1) I fråga om produktion av gröda: utsäde och plantor (köpta eller producerade på gården), inköpt gödsel, växtskyddsmedel, diverse särskilda kostnader, t.ex.: kostnader för vatten för bevattning, kostnader för uppvärmning, kostnader för torkning, särskilda avsättningskostnader (t.ex. sortering, rensning, förpackning) och bearbetningskostnader, särskilda försäkringskostnader, övriga särskilda kostnader."

Tabell B

Avdrag för icke rörliga kostnader						
År	Bränsle	Hyra av maskiner m.m.	Löner	Vatten	El	Material
1984/85	110	78	297	62	157	129
1985/86	117	83	290	54	152	133
1986/87	89	82	273	64	104	144
1987/88	81	67	355	59	101	142
1988/89	79	64	304	55	93	151

Summa avdrag för icke rörliga kostnader		Summa	Summa
År	Summa	Rörliga kostnader	Avdrag
1984/85	833	3 796	4 629
1985/86	829	3 872	4 701
1986/87	756	3 556	4 312
1987/88	805	3 000	3 805
1988/89	746	2 860	3 606

På grundval av dessa uppgifter har LEI beräknat kostnaderna för de klagandes (hypotetiska) mjölkproduktion under regleringsåren 1984—1989 enligt följande:

År	Mulder		Brinkhoff		Muskens		Twijnstra	
	Summa	/100 kg	Summa	/100 kg	Summa	/100 kg	Summa	/100 kg
1984/85	96 382	42,26	113 422	42,76	38 975	36,93	0	0
1985/86	190 843	42,03	121 022	41,67	111 115	37,77	236 077	42,72
1986/87	174 300	38,39	112 377	38,70	102 577	34,87	222 462	38,37
1987/88	148 802	33,44	95 658	33,61	97 657	33,88	189 190	33,30
1988/89	39 984	33,64	79 685	34,03	91 654	32,61	15 346	33,71

65. Den sakkunnige har vid den muntliga förhandlingen understrukit att LEI i själva verket har inbegripit hyra och underhåll av maskiner, drivmedel, el och vatten i de rörliga kostnaderna samt som utgifter även beaktat kostnader som inte har medtagits i parternas beräkningar men som har beaktats av dem såsom alternativa inkomstkällor och därför ändå har dragits av från de sammanlagda hypotetiska inkomsterna. Vid en jämförelse mellan de av LEI angivna beloppen och de som är angivna i sakkunnigutlåtandet kommer man till nästan samma resultat. Den enda skillnaden är att kostnaderna för underhåll av maskiner uppskattas lägre av LEI.

66. Den sakkunniges uppställning är detaljerad men inte tydlig. Flera kostnader som inte är direkt hänförliga till mjölkproduktionen synes nämligen ha beaktats. Efter som en sådan beräkning endast kan leda till en orättvis nackdel för de redan skadelidande producenterna, menar jag att som kostnader vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten endast skall beaktas sådana som inte endast marginellt är kopplade till mjölkproduktionen. Den sakkunniges kostnadsuppställning bör därför inte följas slaviskt. Tvärtom kan LEI:s uppgifter, som återfinns i de klagandes inlägga och till vilka man därför kan anta att de klagande ansluter sig och vilka dessutom inte har motsagts av kommissionen, tjäna som ett tillförlitligt underlag. I själva verket grundar sig LEI på av holländska staten offentliggjorda uppgifter och följer i stora drag kommissionens definition av rörliga kostnader i beslut 85/377.

67. Efter att ha granskat produktionskostnadernas beståndsdelar i allmänhet övergår jag nu till att granska dessa kostnaders båda huvudbeståndsdelar, nämligen kostnaderna för inköp av foder och för anlitande av utomstående arbetskraft.

— Foderkostnader

68. Fastställandet av foderkostnaderna vårlar två problem. Det första rör det erforderliga antalet djur för produktionen av den mängd mjölk som ovan har angetts för respektive klagande under regleringsåren 1984—1989. Det andra problemet rör möjligheten att fastställa dessa kostnader även i förhållande till företagsstorleken.

69. 1) När det gäller foderkostnader finns det en märkbar skillnad vad gäller beloppsangivelserna mellan de klagande och kommissionen. De klagande framhåller att de av dem angivna beloppen pendlar mellan 26 och 37 NLG per 100 kg mjölk (se LEI-rapporten i bilagan till inläggen av den 22 december 1993), medan de belopp som kommissionen grundar sig på varierar mellan 60 och 70 NLG per 100 kg mjölk.

Denna skillnad är att hänföra till de skilda uppskattningarna av erforderligt antal kor för mjölkproduktionen under respektive regleringsår. Enligt kommissionens och rådets uppfattning måste det antas att antalet kor har varit beständigt under de år som skall beaktas vid skadeståndsberäkningen, vilket innebär att antalet kor skall uppskattas till det antal som de klagande höll vid början av perioden för avstående från saluförande, det vill säga år 1978. Enligt de klagande däremot måste produktionsökningen i jordbrukssektorn i hela Europa, en ökning som är statistiskt bevisad, läggas till grund för företagens genomsnittsproduktion i Nederländerna under perioden 1984—1989. Kommissionen uppmärksammar i detta avseende att för minst tre av de fyra klagande producenterna var produktiviteten låg i förhållande till genomsnittet redan före åtagandet att avstå

från att saluföra och att produktionskapaciteten i de enskilda företagen därför inte kan undervärderas.

70. Den sakkunnige, liksom de klagande, invänder mot att man vid beräkningen av foderkostnaderna skulle kunna bortse från den genomsnittliga produktiviteten i jordbruksföretagen eftersom denna, vilket redan har slagits fast, stadigvarande har tilltagit. Detta synes innebära att de klagandes produktivitet måste bestämmas med utgångspunkt i statistiska uppgifter för de områden där företagen är belägna. De statistiska uppgifterna om produktiviteten i Nederländernas norra och västra delar är följande:

År	Nord	Väst
1984/85	5 410 kg/år	5 455 kg/år
1985/86	5 600 kg/år	5 660 kg/år
1986/87	6 000 kg/år	6 015 kg/år
1987/88	6 390 kg/år	6 120 kg/år
1988/89	6 435 kg/år	6 155 kg/år

Utifrån dessa uppgifter har den sakkunnige dragit slutsatsen att erforderligt antal kor för att säkerställa produktionen av referens-

kvantiteten för respektive klagande under åren 1984—1989 var följande:

Antal kor	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
Mulder					
Referenskvantitet	458 6045	454 01	454 015	444 932	433 836
Produktivitet	410	55 600	6 000	6 390	6 435
Antal kor	85	82	76	70	68
Brinkhoff					
Referenskvantitet	293 333	290 398	290 398	284 588	277 491
Produktivitet	5 410	5 600	6 000	6 390	6 435
Antal kor	55	52	49	45	44
Muskens					
Referenskvantitet	297 125	294 152	294 152	288 267	281 078
Produktivitet	5 455	5 660	6 015	6 120	6 155
Antal kor	55	52	49	48	46
Twijnstra					
Referenskvantitet	585 569	579 710	579 710	568 112	553 944
Produktivitet	5 410	5 600	6 000	6 390	6 435
Antal kor	109	104	97	89	87

Foderkostnaderna per år och ko för den norra respektive västra regionen var enligt den sakkunnige de som är återgivna i de två följande tabellerna:

Västra regionen

Norra regionen

Foder NLG/ko	
1984/85	1 622
1985/86	1 589
1986/87	1 517
1987/88	1 286
1988/89	1 229

Foder NLG/ko	
1984/85	1 391
1985/86	1 398
1986/87	1 319
1987/88	1 129
1988/89	1 142

71. Den sakkunniges beräkning kan vitsordas. Det är i själva verket skäligt att vid en rekonstruktion av en hypotetisk utveck-

ling i ett företag grunda sig på nationella genomsnittsvärden. Det är nämligen inte möjligt att återskapa denna utveckling endast utifrån uppgifter om de enskilda företagen, eftersom dessa uppgifter kan variera på grund av en mängd inre och yttre faktorer vars verkningar på produktionsvolymen endast med svårighet kan fastställas. Till följd härav utgår visserligen den sakkunniges granskning från individuella uppgifter, nämligen respektive producents referenskvantitet vilken säkerligen ger ledning i fråga om företagets kapacitet och storlek, men dessa uppgifter justeras sedan med beaktande av den genomsnittliga produktivitetsutvecklingen på nationell nivå, vilken utgör den enda referenspunkten vid rekonstruktion av ett företags utveckling.

72. 2) Jag övergår därmed till den andra problematiska aspekten vid uppskattningen av foderkostnaderna. Kommissionen har nämligen även beaktat varje jordbruksföretags ytstorlek. Kommissionen motiverar detta med hänvisning till dels de av LEI angivna officiella beräkningsmetoderna dels nödvändigheten av att beräkna produktiviteten i förhållande till respektive företags storlek. Denna metod innebär att det antal hektar som varje företag förfogar över skall delas med antalet kor och antalet kg producerad mjölk. De klagande invänder mot kommissionens beräkningar och framhåller att de uppgifter på vilka beräkningarna grundar sig är helt orealistiska eftersom de inte beaktar att de rörliga kostnaderna vid mjölkproduktionen är omvänt proportionella till företagets ytstorlek, det vill säga ju större ytan är desto mindre påverkar den de totala pro-

duktionskostnaderna. Enligt kommissionens beräkningsmetod däremot tilltar kostnaderna proportionellt med ytan.

73. I detta avseende räcker det att hänvisa till den sakkunniges kritiska anmärkningar som uppmärksammar att kommissionen när den lägger ytstorleken till grund för beräkningen av foderkostnaderna, i själva verket även har beaktat kostnader (bland annat för foder och veterinärvård) som är att hänföra till andra djur än de mjölkproducerande djuren på företaget. Denna iakttagelse bekräftar att de av kommissionen angivna uppgifterna inte kan beaktas vid beräkningen av de rörliga kostnaderna.

— Lönekostnader

74. De klagande har samstämmigt gjort gällande att de under perioden som följde efter avbrottet i mjölkproduktionen inte har anlitat någon utomstående arbetskraft. Trots detta måste man, eftersom det rör sig om en beräkning av hypotetiska inkomster, fråga sig om man skall beakta denna kostnadspost vid beräkningen av de totala produktionskostnaderna och, utifrån detta underlag, vid beräkningen av företagarens (hypotetiska) inkomst, det vill säga om man i kostnaderna för (den hypotetiska) produktionen av referenskvantiteten även skall inbegripa (hypotetiska) kostnader för utomstående arbetskraft.

Kommissionen har valt att avseende samtliga klaganden beakta lönekostnader och anger därvid följande siffror, vilka avser produktion av 100 kg mjölk:

Lönekostnader	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
Mulder	21,87	22,15	22,16	22,41	23,11
Brinkhoff	12,80	12,97	12,97	13,11	13,53
Muskens	12,08	12,23	12,24	12,37	12,76
Twijnstra	19,23	19,47	19,48	19,69	20,31

De klagande har angripit detta beräknings-sätt i grunden och motsatt sig att löne-kostnaderna skall dras av från de hypote-tiska inkomsterna. De har grundat detta på att enligt den av LEI presenterade statisti-ken uppgår den avlönade personalen i jordbruksföretag i Nederländerna normalt inte till mer än 4 procent av den totala arbetskraften i företagen. De har vidare hänvisat till att kommissionen i beslut 85/377 liksom i sitt förslag av den 21 april 1993 till rådsförordning om skadestånd till producenter av mjölk eller mjölkproduk-ter¹⁸ inte har beaktat lönekostnaderna vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten. De har även haft invändningar mot under-laget för beräkningen av lönekostnaderna till vilken kommissionen har hänvisat i sin inläga. Enligt kommissionen erfordras vid mjölkproduktion 60 årsarbetstimmar per

ko medan det enligt deras uppfattning är tillräckligt med 35 årsarbetstimmar per ko.

75. Den sakkunnige har menat att vid mjölkproduktion skall, såsom de klagande och kommissionen har gjort, hänsyn inte enbart tas till den omedelbara arbetsinsat-sen av företagaren utan också till det arbete som familjemedlemmarna har utfört. Före-tagaren ägnar årligen 2 496 timmar (vilket motsvarar 8 timmar per dag) åt mjölk-produktionen och den tid som familjemed-lemmarna kan antas ägna samma verksam-het (enligt den av LEI framtagna statisti-ken) motsvarar ungefär 80 procent av företagarens arbetsinsats, det vill säga 1 996 timmar om året vid en total årsarbets-tid om 4 492 timmar för företagaren och familjemedlemmarna. Vid beräkning av kostnaderna beaktas endast den tid som överskrider företagarens och familjemed-lemmarnas arbetstid. Detta ger, enligt den

sakkunnige, för de klagandes hypotetiska produktion följande kostnader för utomstående arbetskraft:

År	Mulder		Brinkhoff		Muskens		Twijnstra	
	Summa	/100 kg	Summa	/100 kg	Summa	/100 kg	Summa	/100 kg
1984/85	—	—	—	—	—	—	—	—
1985/86	—	—	—	—	—	—	7 658	1,35
1986/87	—	—	—	—	—	—	—	—
1987/88	—	—	—	—	—	—	—	—
1988/89	—	—	—	—	—	—	—	—

76. Som redan har nämnts inställer sig vid granskningen av denna kostnadspost frågan om den skall beaktas vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten. Även om företagaren alltid har möjlighet att anlita utomstående arbetskraft kan man inte mot bakgrund av de statistiska uppgifterna anta att det är oundvikligt. Frågan som skall besvaras är sålunda om man vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten automatiskt skall beakta denna kostnadspost och därvid utgå från det antal arbetstimmar som erfordras för att säkerställa produktionen av respektive producents mjölmängd liksom förmodat antal arbetstimmar nedlagda av producenten och i förekommande fall av familjemedlemmarna — såsom den sakkunnige har angett — eller om de faktiska förhållandena för respektive företag skall granskas och det därvid skall utredas om företaget normalt sett skulle ha anlitat utomstående arbetskraft före och efter produktionsavbrottet. I praktiken kan man när omfattningen av dessa kostnader fastställs inte bortse från en granskning av de faktiska förhållandena i företaget, eftersom anlitandet av utomstående arbetskraft sammanhänger med mycket personliga beslut av producenten, såsom arbetsfördelningen mellan familjemedlemmarna. Härav följer att de angivna statistiska uppgifterna

i princip inte medför att användande av utomstående arbetskraft skall presumeras.

77. Det är i detta mål otvistigt att de klagande inte, eller endast sällan, har anlitat utomstående arbetskraft, det vill säga det är inte bevisat vad avser samtliga klagande producenter att de varaktigt har anlitat utomstående arbetskraft. Man kan därför inte utifrån abstrakta värden, såsom statistiska genomsnittsvärden, dra slutsatsen att de klagandes påståenden, vilka inte har motbevisats, inte skall beaktas vid granskningen av en sådan hypotetisk kostnad. Om dessa påståenden trots bristen på motbevis skulle behandlas som ogrundade, skulle man nämligen lägga bevisbördan på

de klagande för ett negativt faktum (att inte anlita utomstående arbetskraft), vilket är oförenligt med allmänna rättsgrundsatser (negativa non sunt probanda). Härav följer att vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten får inte beaktas kostnader för utomstående arbetskraft, om det inte kan konstateras att utomstående personal normalt anlitas under den tid som mjölk producerades. Om de klagande invänder mot en sådan faktauppgift faller bevisbördan på institutionerna vad gäller att visa att personal utom familjen har anlåtats eller varit oundgänglig. I detta mål har bevisning härom inte förts, det är tvärtom som redan har nämnts otvistigt och har även intygats av den sakkunnige att de klagande producenterna normalt sett inte anställer utomstående personal. Jag har därför uppfattningen att i detta mål skall denna kostnadspost inte beaktas bland de klagandes rörliga kostnader. Härtill kommer att denna uppfattning i vart fall inte avviker från den sakkunniges (med undantag för Twijnstra regleringsåret 1985/85), som följer tillämpningsmetoden med abstrakta värden från statistiska uppgifter.

maskiner eller för utomstående arbetskraft skall beaktas.¹⁹ Om dessa två punkter undantas sammanfaller, med undantag för några mindre avvikelser, det av LEI valda beräkningssättet, vilket jag rekommenderar att man följer, med den sakkunniges beräkning.

Alternativa inkomster

79. Inledningsvis skall sägas att det vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten visserligen har visat sig lämpligt att (förutom vad gäller inkomsten från den [hypotetiska] mjölkförsäljningen) utgå från nationella genomsnittsvärden såsom de som återfinns i statistiken för den aktuella tidsperioden — bortsett från nyss gjorda förbehåll vad avser uppskattningen av arbetskostnadens påverkan. Vid beräkningen av alternativa inkomster, det vill säga nettovinsten från verksamheter alternativa till mjölkproduktionen, kan man emellertid inte *a priori* bortse från de verksamheter som de klagande producenterna verkligen har utövat. Skälet till detta är, vilket redan har nämnts, att det har visat sig att de klagande efter att ha upphört med

78. Mot bakgrund av ovanstående synes det skäligt att beräkna kostnaderna på det sätt som LEI har föreslagit. Detta innebär att varken kostnader för underhåll av

19 — Här kan nämnas att i tabellen med beräkningen av LEI har som fast kostnad medtagits posten "Loonwerk". Denna post avser kostnader för eventuella underentreprenörer, vilket bekräftas av att de angivna beloppen, med mindre avvikelser, motsvarar beloppen för posten "Underentreprenörer" i den sakkunniges tabell.

mjölkproduktionen har ägnat sig åt alternativa verksamheter av skiftande slag.

Mulder har ägnat sig åt uppfödning av får, tjurar och mjölkkor liksom åt tillhandahållande av kreatursbete medan Twijnstra har ägnat sig åt grönsaksodling och försäljning av kreatursfoder. För Brinkhoff har situationen varit annorlunda så till vida att han har utfört lönearbete, liksom för Muskens som har kunnat odla andra grödor på sina marker.

80. Därmed skall nu de kriterier, utifrån vilka de alternativa inkomsterna skall beräknas, fastställas. I detta avseende skall mellandomen följas. Enligt denna skall, när det visar sig att inkomsten från parternas alternativa verksamheter är lägre än den lägsta inkomst som det kan antas att företaget hade erhållit från mjölkproduktionen, inkomstminskningen i förhållande till minimiinkomsten anges bero på den skadelidandes vårdslöshet, varför skadeståndet skall minskas med motsvarande belopp. Det behöver knappast tilläggas att bevisbördan för producentens vårdslöshet, och även sannolikheten därför (som i detta mål), ligger på de svarande institutionerna, eftersom det handlar om ett förhållande som helt eller delvis begränsar skadeståndsansvaret. I avsaknad av sådant bevis kan man från den hypotetiska inkomsten inte dra av ett högre belopp än den under den aktuella perioden faktiskt förvärvade alternativa inkomsten.

81. I detta mål har de klagande utan att förebringa bevis därom anfört att de på grund av svårigheter, framför allt för Mulder och Twijnstra, att ställa om företagets verksamhet till annan än mjölkproduktion, endast har erhållit obetydliga inkomster.

82. De svarande institutionerna har gjort gällande att parterna inte på ett tillfredsställande sätt har visat inkomsterna från de alternativa verksamheterna eller att de i vart fall har angett överdrivet låga alternativa inkomster. Institutionerna har därför föreslagit att den abstrakta beräkningsmetod används som i stora drag är beskriven i förordning nr 2187/93. Denna metod bortser från verkliga alternativa inkomster och grundar sig som ovan har nämnts på fastställandet av inkomsten från var och en av de tre produktionsfaktorer (kapital, jord och arbete) som frigörs vid mjölkproduktionsavbrottet. Vid tillämpningen av denna metod kommer man enligt institutionerna till slutsatsen att när ett jordbruksföretag bevisar att det har haft en viss verksamhet och från denna verksamhet har fått lägre inkomster än den genom denna beräkningsmetod fastställda, skall hans skadeståndsanspråk avvisas såvitt avser skillnaden mellan den verkliga alternativa inkomsten och den hypotetiska alternativa inkomsten enligt beräkningsmetoden. Vid sådant förhållande kan man enligt institutionerna vid beräkningen utgå ifrån att företaget inte

har vidtagit "nödvändiga ansträngningar" för att begränsa skadan.

83. Efter antagandet av förordning nr 2187/93 och därmed efter mellandomen har de klagande medgett möjligheten att

tillämpa en sådan beräkningsmetod och har även angett att deras (hypotetiska) alternativa inkomst enligt denna metod (se särskilt de klagandes inlaga av den 22 december 1993 och utlåtandet av LEI i bilagan till samma inlaga). De alternativa inkomsterna blir enligt de klagande och kommissionen de som är angivna i tabellen nedan:

Saldo alternativa verksamheter *					
År	Mulder	Brinkhoff	Muskens	Twijnstra	Kommissionen
1984/85	12	31	32	—	19,66
1985/86	13	32	16	12	19,39
1986/87	16	27	24	14	18,46
1987/88	13	11	12	10	18,41
1988/89	73 **	15 **	15	39 **	18,73

* Alla belopp uttryckta i NLG/100 kg mjölk.

** Inklusive inkomster från mjölkproduktionen.

84. Vid dessa förhållanden är det lätt att konstatera att skillnaderna vid fastställandet av den alternativa inkomsten i detta skede av processen inte handlar så mycket om huruvida det är möjligt eller inte att beakta de klagandes verkliga inkomster, utan snarare om att värdera de hypotetiska inkomster som kan tillskrivas de tre frigjorda produktionsfaktorerna och med ledning av dessa värden beräkna den minimi-inkomst som respektive företag *hade kunnat* erhålla från "alternativa verksamheter". Det är emellertid omöjligt att helt bortse från verkliga inkomster vid beräkningen av alternativa inkomster. Först bör

de hypotetiska alternativa inkomsterna beräknas och först därefter skall kontrolleras av om dessa är högre än de verkliga inkomsterna. De verkliga inkomsterna skall således endast beaktas om de överstiger de hypotetiska.

85. Därmed övergår jag till granskningen av de enskilda faktorerna på vilka, i skiftande grad, värderingen av de alternativa inkomsterna, nämligen faktorerna kapital, jord och arbete, beror.

— Kapital

86. När det gäller kapitalinkomsten menar kommissionen att inte bara inkomster från kreatursförsäljningen efter produktionsavbrottet skall beräknas, utan även inkomster från frigjort kapital genom kostnadsminskningen för underhåll av anläggningen (boskapsstall, silor och jordbruksredskap), en minskning om ungefär 50 procent. Detta kapital uppskattas av kommissionen till sammanlagt 6 700 NLG per ko, jämte en årlig ränta om 5,5 procent, vilket motsvarar 368,50 NLG per ko.

87. De klagande har invänt mot kommissionens beräkningar i flera avseenden. De har för det första invänt mot att kostnader för underhåll av anläggningar såsom ladugård och mjölkmaskiner beaktas, eftersom företaget under alla förhållanden måste svara för underhåll av dessa för att kunna utöva andra verksamheter, och även om man utgår ifrån att maskinerna kan försälgas skulle deras marknadsvärde vara lågt. Det skulle vara väsentligt lägre än dess värde för producenten vid tidpunkten för återupptagandet av mjölkproduktionen. Kommissionen har härvid klargjort att den har beaktat möjligheten att använda maskinerna för andra ändamål än mjölkproduktion och har därför, vid beräkningen av de alternativa inkomsterna, endast tagit med 50 procent av underhållskostnaderna.

Dessutom har kommissionen ifrågasatt de klagandes påstående att mjölkmaskinerna skulle kunna användas på nytt efter ett långt produktionsavbrott.

88. De klagande har för det andra gjort gällande att kommissionens beräkning av marknadsvärdet på sålda kor grundar sig på gällande marknadsvärden i mitten av 80-talet medan åren 1978 och 1979 rätteligen skall ligga till grund för beräkningen. Det var nämligen under dessa år, innan åtagandet att avstå från att saluföra mjölk trädde i kraft, som korna i själva verket såldes. Prisskillnaden är väsentlig, eftersom det genomsnittliga marknadsvärdet på en ko var 3 100 NLG under 1978 och 1979 att jämföra med det av kommissionen angivna 6 700 NLG. Kommissionen har genmält att den när den har fastställt beloppet till 6 700 NLG har beaktat inte endast det specifika värdet för en ko utan också kostnaderna per ko för materiel och maskiner som används vid mjölkproduktion. Värdet av själva kon som ligger till grund för beräkningen är därför 1 800 NLG och inte 3 500 NLG som de klagande har angett på grundval av LEI:s siffror.

89. De klagande har slutligen invänt mot att räntor beaktas vid beräkningen av kapitalinkomsterna, eftersom eventuellt frigjort kapital vid försäljningen av korna helt eller delvis investeras i den alternativa verksamheten. I vart fall kan vid denna beräkning inte som kapitalinkomst beaktas

någon post som inte hör till de hypotetiska inkomstkällorna.

som beståndsdel av den alternativa inkomsten.

90. De av kommissionen angivna beloppen framstår som något märkliga. Det synes motiverat att ställa sig frågan hur man kan ange att en kostnadsminskning för underhåll av maskiner ger upphov till en kapitalinkomst. Visserligen råder det inget tvivel om att ett avbrott i mjölkproduktionen leder till en minskning av dessa kostnader. Denna minskning är det emellertid inte enkelt att beloppsmässigt fastställa eftersom, vilket redan har konstaterats, man inte kan uppskatta eventuell, till följd av produktionsavbrottet, ökad användning av samma maskiner för annan verksamhet än mjölkproduktion. I vart fall är maskinkostnaden, som är kopplad till den (hypotetiska) mjölkproduktionen under åren 1984—1989, redan beaktad vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten. Härav följer att om minskningen av kostnader för underhåll av maskiner räknades till inkomstkällan kapital skulle den i själva verket medräknas två gånger, en första gång som utgiftspost och en andra gång

91. Den sakkunnige har liksom de klagande uppfattningen att vid beräkningen av den alternativa kapitalinkomsten skall endast inkomsterna från försäljningen av mjölkprodukterna beaktas. Maskinerna, exempelvis kylanläggningarna, skall i själva verket uteslutande beaktas vid beräkningen av de rörliga kostnaderna. Han föreslår därvid följande beräkningsmodell. Som basvärde används marknadsvärdet per djur i en besättning vid tidpunkten för det hypotetiska återupptagandet av produktionen, det vill säga år 1985. Till basvärdet läggs sedan den av den lokala banken erbjudna räntan under de aktuella åren med avräkning för inflation. Genomsnittspriset för en ko under den ifrågavarande perioden var enligt den sakkunnige 2 358 NLG, ett belopp som motsvarar genomsnittspriset för kor i skilda laktationsstadier. Den sakkunnige anger mot bakgrund härav i nedanstående tabell återgivna belopp för respektive klagande och tidsperiod.

	Mulder		Brinkhoff		Muskens		Twijnstra	
Kapital (NLG)	200 430		129 690		129 690		245 232	
1984/85	4 256	1,87	5 008	1,89	1 967	1,86	0	1,87
1985/86	8 478	1,87	5 486	1,89	5 486	1,86	10 118	1,79
1986/87	12 367	2,72	8 002	2,76	8 002	2,72	15 131	2,61
1987/88	13 108	2,95	8 482	2,98	8 482	2,94	16 038	2,82
1988/89	3 646	3,07	7 267	3,10	8 611	3,06	1 338	2,94

92. Kommissionen har inte godtagit detta beräkningssätt. Enligt kommissionens uppfattning skall från den lokala bankens räntesats inte avräkning göras för inflationen, eftersom de klagande under alla förhållanden skulle ha haft andra inkomster från detta kapital med vilka de skulle ha kompenserat de förluster som konsumentprishöjningen medför.

93. Det synes skäligt att i detta mål utgå från den av den sakkunnige föreslagna metoden för beräkning av alternativa kapitalinkomster, vilken som vi redan har sett grundar sig på marknadspriset per djur i en besättning vid den tidpunkt då de förmodligen skulle ha anskaffats, det vill säga vid den tidpunkt då mjölkproduktionen sannolikt skulle ha återupptagits. Såsom har nämnts ovan har den sakkunnige beaktat kvigor och kor i de skilda laktationsstadierna. Han har därmed beaktat alla djur som har varit delaktiga i mjölkproduktionen. Även detta synes vara riktigt.

94. Jag godtar den av den sakkunnige föreslagna modellen att den för kapitalet gällande räntesatsen skall utgöras av den som erbjuds av den lokala banken, efter-

som denna räntesats rimligtvis är den som bäst överensstämmer med den som de klagande verkligen skulle ha kunnat erhålla. Däremot bör inte, såsom den sakkunnige har föreslagit, hänsyn tas till inflationens inverkan på den (hypotetiska) kapitalinkomsten, och därmed bör räntesatsen minskas med inflationstalet. Om man från den av den lokala banken erbjudna räntesatsen gör avräkning för inflationen slår förändringen i penningvärdet tillbaka på innehavaren av kapitalet och bestraffar därmed utan berättigad anledning de klagande som har rätt till skadestånd. Faktum är att kapitalinkomsten med hänsyn till det nominella värdets beständighet och ökningen av konsumentpriserna avtar i takt med penningvärdessämringen.

— Mark och arbete

95. a) Inkomsten från produktionsfaktorn mark hänför sig till den mark som inte används för uppfödning. Enligt kommissionen skall den beräknas på grundval av den genomsnittliga arrendesumman per hektar jordbruksmark i det land där företaget är beläget. Kommissionen har härvid angett följande belopp:

1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
435	443	468	490	478

De klagande har inte bestridit dessa belopp. Det skall framhållas att de av kommissionen angivna beloppen nästan helt och hållet sammanfaller med dem som LEI, det vill säga den källa som de klagande åberopar som stöd för sina krav, har angett. Den sakkunnige har däremot uppfattningen att inte bara arrendeinkomst.5er från marken

utan även från byggnaderna skall beaktas vid fastställandet av inkomster från den genom avbrottet i mjölkproduktionen frigjorda markytan. Inkomsterna kopplade till den frigjorda markytan och de därpå belägna byggnaderna återfinns för respektive klagande i nedanstående tabell.

	Mulder 42 ha		Brinkhoff 24 ha		Muskens 24 ha		Twijnstra 54 ha	
	Summa	/100 kg	Summa	/100 kg	Summa	/100 kg	Summa	/100 kg
1984/85	13 367	5,86	15 731	5,93	4 530	4,29	0	5,89
1985/86	26 508	5,84	16 764	5,79	13 153	4,48	32 701	5,80
1986/87	26 640	5,87	17 129	5,91	12 525	4,27	33 909	5,87
1987/88	27 335	6,14	17 525	6,17	13 542	4,71	34 660	6,12
1988/89	7 596	6,39	15 097	6,47	14 624	5,22	2 908	6,40
Summa	101 446		82 246		60 374		104 178	

96. Detta sätt att beräkna inkomsten av den frigjorda markytan har kritiserats såväl av kommissionen, som framhåller att det inte framgår utifrån vilket underlag den sakkunnige har beräknat arrendepriiset, som av de klagande, vilka anser att antagandet att i avsaknad av mjölkproduktion även byggnaderna skulle utarrenderas framkallar ett i sig mindre troligt scenario nämligen att jordbrukarna skulle välja att bo någon annanstans för att även deras byggnader skulle inbringa alternativa inkomster och detta att utan att därvid räkna med nödvändiga anskaffningskostnader för en annan bostad.

97. b) Vad slutligen gäller inkomsten kopplad till produktionsfaktorn arbete, motsvarar denna den arbetstid som frigörs till följd av avbrottet i mjölkproduktionen. Vid beräkningen av denna inkomst utgår kommissionen från det antal timmar som vid tidpunkten för mjölkproduktionens upphörande erfordrades för att föda upp djuren, och drar sedan från denna siffra det antal arbetstimmar som företagaren har ägnat denna verksamhet, det vill säga 2 496 timmar per år. Denna beräkning grundar sig på antalet timmar som producenten normalt sett ägnar åt uppfödning och på lantarbetarlönen under den aktuella

perioden, vilken varierade mellan 14 och 16 NLG per timma enligt följande tabell:

1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
14,80	15,14	15,46	15,62	15,88

De klagande har inte bestridit någon del av dessa uppgifter. Den sakkunnige har däremot hävdad att man vid beräkningen av inkomsten från produktionsfaktorn arbete även skall beakta det arbete som familjemedlemmarna hypotetiskt sett skulle ha

utfört. Med beaktande av sådant arbete och på grundval av det av kommissionen angivna genomsnittliga antalet timmar har den sakkunnige beräknat inkomsterna från produktionsfaktorn arbete såsom framgår av följande tabell:

	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
Mulder					
* Företagare (timmar)	1 241	2 496	2 496	2 496	684
* Familj	788	1 276	848	514	117
* Inkomst (NLG)	30 027	57 108	51 698	47 016	12 721
* NLG/100 kg	13,17	12,58	11,39	10,57	10,70
Brinkhoff					
* Företagare	2 257	2 392	2 156	1 935	1 597
* Familj	130	—	—	—	—
* Inkomst (NLG)	35 336	36 215	33 332	30 225	25 353
* NLG/100 kg	13,32	12,47	11,48	10,62	10,83
Muskens					
* Företagare	887	2 496	2 496	2 352	2 162
* Familj	286	364	101	0	0
* Inkomst (NLG)	17 348	43 300	40 150	36 738	34 333
* NLG/100 kg	16,44	14,72	13,65	12,74	12,21
Twijnstra					
* Företagare	0	2 434	2 496	2 496	205
* Familj	0	1 947	1 772	1 331	102
* Inkomst (NLG)	0	66 332	65 983	59 778	4 883
* NLG/100 kg	11,35	11,73	11,38	10,52	10,72

98. Kommissionen har betonat att de belopp som den sakkunnige har grundat sig på vid fastställandet av den (hypotetiska) inkomsten av arbete inte överensstämmer med dem som parterna har enat sig kring. De klagande å sin sida har invänt mot att man i beräkningen beaktar arbete som utförts av familjemedlemmarna. De har påpekat att den sakkunnige felaktigt har bortsett från deras familjesituation under den aktuella tiden och följaktligen inte beaktat att barnen till Mulder, Brinkhoff och Muskens då var för unga för att arbeta utanför familjen, att deras hustrur endast var delaktiga i produktionen några få timmar om dagen och att det därmed inte var tänkbart att de hade kunnat arbeta utanför företaget och erhålla egen lön, och slutligen att Twijnstra inte hade någon familj.

betraktas som arrende. Det är nämligen rimligt att anta att de klagande, liksom alla andra entreprenörer i en jämförbar situation, skulle ha använt sina anläggningar till en annan verksamhet. Det är därför skäligt att i inkomsten från produktionsfaktorn mark inräkna inte bara inkomster från marken utan även inkomster från de därpå uppförda byggnaderna. När det däremot gäller inkomsten från arbete synes inte den sakkunniges ståndpunkt vara riktig. Han har nämligen i beräkningen medräknat inkomster som skulle ha kunnat inbringas av producenternas familjemedlemmar genom arbete utanför företaget utan att beakta de klagandes särskilda familjesituationer, för vilka har redogjorts ovan och som i detta fall omöjliggör ett antagande utifrån statistiska uppgifter, om att familjemedlemmarna skulle förvärvsarbeta utanför hemmet.

99. Kommissionens beräkning av inkomsten från produktionsfaktorerna arbete och mark har inte varit föremål för någon invändning från parterna. Det är därmed varken nödvändigt eller meningsfullt att uttala sig om hur dessa inkomster har fastställts utan det återstår endast att uppmärksamma dessa allmänna inkomstuppgifter som kommissionen har angett (vilka grundar sig på en lantarbetares genomsnittliga månadslön och på genomsnittsarrendet under den aktuella perioden). Meningsfullt är det däremot att rikta några anmärkningar mot den metod som den sakkunnige har tillämpat. Vad först och främst gäller produktionsfaktorn mark delar jag den sakkunniges uppfattning att det inte bara är marken utan även företagets byggnader på marken som skall

Differentiering beroende på i vilken medlemsstat som respektive jordbruk var beläget

100. De klagande har kritiserat rådet och kommissionen för att, vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten, inte ha beaktat att produktiviteten och därmed lönsamheten för olika jordbrukare varierar beroende på i vilken medlemsstat de är etablerade och därmed för att inte ha differentierat skadeståndet utifrån platsen för jordbruket, utan endast utifrån företagets storlek. Den av institutionerna valda beräkningsmetoden missgynnar framför

allt de nederländska företagen i det avseendet att dessa har en produktivitet som överstiger det europeiska genomsnittet. Rådet har i detta avseende hänvisat till att domstolen i mellandomen har slagit fast att skadeståndsberäkningen skall grunda sig på lönsamheten i ett representativt företag och att denna beräkning därför i huvudsak skall grunda sig på företagsstorleken samt att det under alla förhållanden finns sådana skillnader även inom varje medlemsstat, där vissa områden är mer produktiva än andra.

skadeståndet skall höjas för att beakta a) skadan de lider genom att skattesatsen på det sammanlagda skadeståndsbeloppet är högre än den som hade tillämpats om de hade fått inkomsten regelbundet under den period för avstående från saluförande, det vill säga 1984—1989, b) den ekonomiska förlusten till följd av värdeminskningen av holländska floriner från och med 1984, det år då rådets förordning nr 857/84 rättsstridigt hindrade de klagande från att saluföra mjölk och slutligen c) förlusten till följd av förlorad rådighet över kapitalet.

101. Jag delar rådets åsikt och vill därvid tillägga att i de hitintills presenterade beräkningarna har i själva verket beaktats (se granskningen ovan av mjölkpriset och de rörliga kostnaderna) det produktivitetsindex som gäller för det område i vilket de klagande är etablerade. Platsen för jordbruket har således inte förbisetts vid beräkningen av de klagandes inkomster.

Om ytterligare skadeståndskrav på grund av a) höjning av nationell skattesats b) penningvärdesförsämring och c) utjämningsränta fram till dagen för betalning av skadeståndet

103. Kommissionen har invänt att yrkandet att skadeståndet skall bestämmas med beaktande av omständigheterna under a), b) och c) inte kan tas upp till sakprövning. Kommissionen har härvid gjort gällande att detta yrkande inte uttryckligen har framställts i överklagandet och därför utgör ett nytt yrkande som därför skall avvisas enligt artikel 42.2 i rättegångsreglerna. Kommissionen och rådet har även åberopat en andra grund för avvisning av yrkandet genom att göra gällande att domstolen redan i mellandomen har dömt ut ränta för tiden efter domens avkunnande och att yrkandet om ränta för tiden mellan skadans uppkomst och domens avkunnande därmed är prekluderat.

102. I inlagorna som har getts in efter mellandomen har de klagande yrkat att

Denna invändning saknar grund. Det måste tvärtom anses att de klagande i sitt ursprungliga överklagande i mål C-104/89

har yrkat "lagstadgad ränta om 8 procent per år fram till den dag betalning sker". Vidare är institutionernas invändning att domstolen redan i mellandomen har avslagit yrkandet grundlös. Enligt min mening har domstolen i mellandomen inskränkt sig till att endast besluta i fråga om dröjsmålsränta (vilket uttryckligen anges i punkt 35) och inte i fråga om ränteanspråk för tid dessförinnan, även om sådana anspråk hade framställts. Det är därför inte omöjligt att medge ytterligare legala ränteanspråk, som inte grundar sig på försenad betalning av det skadestånd som gemenskapen har dömts att betala utan på kravet att de bolag som de klagande har rätt till inte får urholkas.

perioden 1984—1989 och som betalas vid ett och samma tillfälle, beräknas på denna högre summa och därför blir högre än om skatten fördelas på de olika åren. Jag delar inte denna uppfattning. Eventuell förlust till följd av förhöjd skatt enligt nationella regler kan inte beaktas vid skadeståndsberäkning enligt artikel 215 andra stycket i EG-fördraget, eftersom den inte är orsakad av institutionernas rättsstridiga agerande, utan är att tillskriva de nationella myndigheternas agerande.²⁰

104. Jag skall nu separat granska grunden för de enskilda anspråken. Det första anspråket a) rör eventuell skada till följd av en höjning av den skattesats som tillämpas på skadeståndsbeloppet och som är högre än den som skulle ha tillämpats på de (hypotetiska) inkomsterna under åren 1984—1989. Denna skillnad är att hänföra till att under normala förhållanden, det vill säga om inkomsterna hade varit jämnt fördelade över tiden, hade skatten, som är proportionell mot inkomsten, kunnat beräknas utifrån denna fördelning, medan skatten på ett skadestånd som avser hela

105. Anspråken a) och b) rör förluster till följd av penningvärdesförsämring och dröjsmålsränta, varvid de klagande yrkar att en räntesats om 5,5 procent skall tillämpas från och med 1984. Härvid skall först sägas att enligt domstolens rättspraxis i fråga om utomobligatoriskt skadeståndsansvar, har den skadelidande rätt till fullständigt återställande av sina tidigare förmögenhetsförhållanden. När som i detta mål tidpunkten för skadans uppkomst har legat till grund för det sammanlagda skadeståndsbeloppet, skall tidsfaktorns inverkan på den skadeståndslidandes krav beaktas. Det nominella skadeståndsbeloppet skall därför ökas för att beakta eventuell penningvärdesminskning under tiden mellan den skadeståndsgrundande handlingen och

20 — Det är för övrigt inte första gången som denna fråga uppkommer. Redan i dom av den 8 juni 1995, i mål T-459/93, Siemens mot kommissionen (REG 1995 s. II-1673), har förstainstansrätten slagit fast att kommissionen när det gäller återbetalning av rättsstridigt statligt stöd inte "skall beräkna skatteeffekten på det stöd som skall återbetalas, eftersom denna beräkning hör till den nationella rättens tillämpningsområde, utan begränsa sig till att ange det bruttobelopp som skall återkrävas" (punkt 83).

betalningen av skadeståndet.²¹ Denna ökning kan ske genom att den skadelidande tillerkänns ränta på det ursprungliga beloppet från skadedagen till dagen för domen som fastställer skadeståndet. Det skall erinras om att i detta mål har de klagande redan genom mellandomen tillerkänts utjämningsränta från tidpunkten för domens avkunnande till dess betalning sker.

Vid fastställandet och tillämpningen av dessa räntesatser i förevarande mål kan hänvisas till att den genomsnittliga prisindexförändringen i Nederländerna under åren 1984—1988, enligt uppgifter från Eurostat, uppgick till 1,85 procent. Eftersom det sammanlagda skadeståndsbeloppet avser de tilltagande ekonomiska förluster som de klagande har lidit under samtliga regleringsår som de inte har tilldelats mjölkkvot, det vill säga 1984—1989, är det skäligt att fastställa en räntesats lägre än genomsnittet, vilken precis beaktar dessa förlusters progressiva natur. Det är därför skäligt att det ursprungliga skadeståndsbeloppet ökas med en schablonränta om 1,3 procent. Detta skall ske från den dag då de klagande i strid med lagen

förvägrades mjölkkvot, vilken sammanfaller med den dag som deras åtagande att avstå från att saluföra upphörde, det vill säga den 1 oktober 1984 för Mulder, den 1 maj 1984 för Brinkhoff och den 1 januari 1985 för Muskens och Twijnstra, till den 19 maj 1992, dagen för mellandomens avkunnande, den dag från vilken domstolens beslut om dröjsmålsränta om 8 procent löper.

Ökningen, som i avsaknad av uttömmande bevis på detta sätt har fastställts till en skälig nivå, kompenserar inte endast penningvärdesförsämringen utan också eventuell skada till följd av förlorad rådighet över kapitalet. Följaktligen skall denna ökning anses omfatta den utjämningsränta som de klagande uttryckligen har yrkat.

— Skadeståndet till Mulder

106. I sin inlaga av den 4 juni 1997, har Mulder angett sina skadeståndsanspråk till 703 090 NLG. Denna uppgift ersätter därmed tidigare angivna belopp.

107. Vad gäller de till mjölkproduktionen alternativa inkomsterna under

21 — Se dom av den 3 februari 1994 i mål C-308/87, Grifoni mot Euratom (REG 1994, s. I-341). Därav framgår att även om det är en för medlemsstaterna gemensam princip att återställandet av tidigare förmögenhetsförhållande innefattar avhjälpande av skada till följd av förlust av rådighet över kapitalet från dagen för den skadeståndsgrundande handlingen så skiljer sig formerna för sådan ersättning. I några medlemsstater överlämnas frågan till domstol för avgörande medan räntan i andra medlemsstater börjar löpa i och med gäldenärens dröjsmål eller i och med dagen för domen, eller beroende av vad räntan avser (se generaladvokaten Capotortis förslag till avgörande i dom av den 19 maj 1982, Dumortier m.fl. mot rådet, 64/76 och 113/76, 167/78 och 239/78, 27/79, 28/79 och 45/79, REG 1982 s. 1733, liksom generaladvokaten Tesauros förslag till avgörande i domen i det ovannämnda målet Grifoni mot Euratom).

åren 1984—1988 har den klagande under åberopande av ett sakkunnigutlåtande anfört (se bilaga 1 till inlagan av den 18 juni 1993) att han före 1984 har sålt uppfödda kreatur till ett mycket lågt pris och att han därefter, på grund av nekad

mjölkkvot under åren 1984—1988, har ägnat sig åt uppfödning av köttdjur, närmare bestämt får, kor och tjurar. I den efter mellandomen ingivna inlagan har den klagande angett de alternativa inkomster som är återgivna i nedanstående tabell:

Mulder	1984	1985	1986	1987
Alternativa verksamheter				
Inkomster	22,21	24,38	36,04	22,03
Kostnader	- 10,04	- 11,00	- 11,43	- 9,18
Saldo	12,17	13,38	16,40	12,85

108. Det skadestånd som kommissionen har erbjudit Mulder uppgår till sammanlagt

50 579,15 NLG och grundar sig på följande uppgifter:

Mulder	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
1. Inkomst från mjölkproduktionen					
Inkomster:					
= mjölkförsäljning till mejeri	73,47	73,98	74,36	76,69	79,93
= försäljning av kalvar och slaktkor	18,11	18,63	19,46	20,27	21,12
Summa	91,58	92,61	93,82	96,96	101,05
Avdrag:					
= rörliga kostnader, särskilt foder	52,65	53,37	48,58	42,55	40,92
= löner (3 924 timmar)	21,87	22,15	22,16	22,41	23,11
Bruttomarginal	17,06	17,09	23,08	32,00	37,02
2. Inkomst från alternativa verksamheter uttryckt i inkomster från utnyttjade produktionsfaktorer					
= kapital	8,51	8,51	8,5	8,51	8,5
= mark	4,41	4,49	14,74	4,97	14,85
= arbete	7,86	8,15	8,32	8,41	8,55
Summa	20,78	21,15	21,57	21,89	21,91
3. Ersättningsgilla belopp efter avdrag för inkomster från bruttomarginalfaktorer enligt punkt 1)					
	—	—	1,51	10,11	15,11
4. Av rådet erbjudet skadestånd					
	19,16	21,63	18,93	19,34	23,90
Avvikelse per 100 kg mjölk					
	+ 19,16	+ 21,63	+ 17,42	+ 9,23	+ 8,79

109. Slutligen uppgår skadeståndet som ges beräkningar, till sammanlagt 475 767 skall utgå till Mulder, enligt den sakkunni- NLG och grundar sig på följande uppgifter:

Mulder	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	Summa
Mjölkförsäljning	177 582	358 536	357 628	358 393	101 779	
Försäljning av kor och kalvar	29 024	62 840	62 606	52 012	13 561	
Inkomster	206 606	421 376	420 234	410 405	115 340	
Rörliga kostnader	(110 228)	(217 393)	(204 859)	(176 763)	(47 080)	
Kostnader för utomstående personal	—	—	—	—	—	
Marginal mjölkproduktion	96 378	203 983	215 375	233 642	68 260	817 638
Alternativa inkomster						
— kapital	(4 256)	(8 478)	(12 367)	(13 108)	(3 646)	
— mark	(13 367)	(26 508)	(26 640)	(27 335)	(7 596)	
— arbete	(30 027)	(57 108)	(51 698)	(47 016)	(12 721)	
Summa	(47 650)	(92 094)	(90 705)	(87 459)	(23 963)	(341 871)
Utebliven vinst	48 728	111 889	124 670	146 183	44 297	475 767

110. Mot bakgrund av redogörelsen hittills och slutsatserna avseende de hypotetiska och de alternativa (hypotetiska) inkomster-

nas olika faktorer²² visar det sig att de sammanlagda inkomsterna under den aktuella perioden, det vill säga 1 oktober

22 — Vid värderingen av de enskilda posterna som ligger till grund för skadeståndsberäkningen skall sammanfattningsvis erinras om de källor varifrån uppgifterna i fråga har hämtats.

a) *Den hypotetiska inkomsten*

— För (brutto)inkomsten från mjölkförsäljningen och försäljningen av slaktkor och kalvar har använts de uppgifter som har tagits fram av den sakkunnige (se s. 20 och 28 i sakkunnigutlåtandet), med undantag för vissa rent siffermässiga avvikelser som beror på flera faktorer: a) vad gäller regeringsåret 1984/85 har den sakkunnige för Mulder utifrån ursprungligen korrekta sifferangivelser angett det första regleringsårets antal dagar felaktigt, antalet skall inte vara 100 utan 122. Denna avvikelse leder till en avvikelse vad avser den mjölmängd som ligger till grund för beräkningen och därmed till en avvikelse vad gäller den hypotetiska inkomsten; b) vad gäller regleringsåret 1988/89, hänvisar den sakkunnige för Brinkhoff till den tidpunkt då mjölkproduktionen återupptogs — och därmed till en slutpunkt för skadeberäkningen — som inte sammanfaller med den som detta förslag till avgörande grundar sig på (se s. 20 i sakkunnigutlåtandet); c) vad gäller regleringsåret 1988/89 för Twijnstra har ett fel uppstått vad gäller det antal effektiva dagar som han har avstått från att producera mjölk, på så sätt att antalet visserligen korrekt har angetts till 30 dagar men den sakkunnige har sedan beräknat mjölkkvantiteten på ett annat antal dagar.

— Till grund för de rörliga kostnaderna ligger LEI:s uppgifter i sakkunnigutlåtandet i bilagan till de klagandes inlägga av den 4 juni 1997 med den sifferavvikelse som är att hänföra till att LEI har beräknat uppgifterna för

respektive produktionsår på grundval av den sakkunniges uppgifter om referenskvantiteter och därmed på grundval av de nyss nämnda felberäkningarna.

b) *De alternativa inkomsterna*

De uppgifter som har beaktats är till övervägande del den sakkunniges, vilka dock har korrigerats när avvikelse har skett från den sakkunniges beräkningsmetod. Särskilt har vid inkomstberäkningen för respektive produktionsfaktor avdrag gjorts från den totala inkomsten för den för skadeståndsberäkningen aktuella periodens första och sista regleringsår med en procentsats som motsvarar antalet dagar under respektive regleringsår som inte omfattas av denna period. Av intresse är även följande:

— Vad gäller faktorn kapital har inte från den av den lokala banken erbjudna räntesatsen (vilken som har nämnts skall tillämpas vid beräkningen av kapitalinkomster) gjorts avdrag för konsumentprisökningen under 1984—1989.

— Vad gäller faktorn arbete har inte beaktats familjemedlemmarnas hypotetiska inkomster, varför den genomsnittliga timlönen om vilken parterna var överens endast har multiplicerats med det antal timmar som motsvarar producentens egen arbetstid.

— Vad gäller faktorn mark har de av den sakkunnige på s. 41 angivna genomsnittsarrendena multiplicerats med det antal hektar mark avsett för mjölkproduktion som har angetts av Mulder, Brinkhoff och Muskens på s. 4 i sakkunnigutlåtandet i bilagan till inläggen av den 18 juni 1993. Vad gäller Twijnstra synes den av honom angivna uppgiften om markytan (30 ha) osannolik mot bakgrund av företagets produktion i allmänhet, därför har i detta fall den sakkunniges uppgift (54 ha) använts i stället.

1984—1 augusti 1988 uppgår till 630 416
NLG och grundar sig på de i nedanstående
tabell återgivna beloppen:

Mulder	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89 ²	Total
Mjölkförsäljning	178 207 ¹	358 311 ¹	359 648 ¹	364 043 ¹	126 909 ¹	
Försäljning av kor och kalvar	29 024	62 840	62 606	52 012	17 310	
Summa	207 231	421 151	422 254	416 055	144 219	
Rörliga kostnader	96 382	190 843	174 300	148 802	55 929	
Hypotetisk inkomst	110 849	230 308	247 954	267 253	88 290	
Alternativa inkomster						
— kapital	7 512	12 947	12 747	11 965	4 894	
— mark	14 470	30 038	30 314	32 154	10 398	
— arbete	18 366	38 588	37 789	38 987	13 069	
Summa	40 348	81 573	80 850	83 106	28 361	
Utebliven vinst	70 501	148 735	167 104	184 147	59 929	630 416

(¹) Av den sakkunnige vid den muntliga förhandlingen korrigerat belopp (för året 1988/89 grundar sig avdraget på ett schablonmässigt beräknat belopp).

(²) De av den sakkunnige och, när det gäller de rörliga kostnaderna, av LEI angivna beloppen är justerade med beaktande av anmärkningarna avseende regleringsåret 1988/89. Perioden avviker från den av den sakkunnige angivna, en period på vilken även LEI:s beräkning grundar sig.

Mot bakgrund av tidigare överväganden har vid skadestandsberäkningen inte beaktats den av Mulder angivna verkliga alternativa inkomsten, eftersom den är lägre än den hypotetiska alternativa inkomsten. Följaktligen uppgår det sammanlagda skadestandsbeloppet, med beaktande av skillnaden mellan hypotetiska och alternativa inkomster, till 630 416 NLG jämte ränta om 1,3 procent från den 1 oktober 1984 till den 19 maj 1992, den dag från vilken årlig dröjsmålsränta om 8 procent löper fram till dess betalning sker.

— Skadeståndet till Brinkhoff

111. I sin inläga av den 4 juni 1997, har Brinkhoff angett sina skadestandsanspråk till 570 020 NLG. Denna uppgift ersätter därmed tidigare angivna belopp.

112. Brinkhoff har i sin efter mellandomen ingivna inläga angett att han har utövat

flera verksamheter under den för skadeståndsberäkningen aktuella perioden, det vill säga mellan 1984 och 1989. Han har varit fodervärd åt ungdjur, sålt foder, kört lastbil och grundat ett företag som kan betecknas som en slags "underentreprenör". På grund av dessa verksamheter har han under åren 1984, 1985 och 1986 haft högre inkomst än den hypotetiska inkomst som grundar sig på den av de svarande institutionerna angivna beräkningsmetoden. Kommissionen menar därför att de verkliga alternativa inkomsterna skall ligga till grund för beräkningen för de tre första åren och de hypotetiska alternativa inkomsterna för regleringsåren 1987/88 och 1988/89. Vad gäller de båda senare regleringsåren anför den klagande att den relativt låga inkomstnivån under åren 1987 och 1988 beror på flera bidragande fakto-

rer, nämligen a) att den odlade majsens ruttnade bort, vilket visar att hans marker inte kan användas till odling utan endast till bete, b) att införandet av nedsättnings-satsen hade medfört mindre besättningar i företag som sysslar med mjölkproduktion och därmed en tillbakagång i efterfrågan på ungdjur och foder och c) att det efter en första fas av verksamheten i företaget som bedriver "underentreprenörsverksamhet" hade blivit nödvändigt med förnyelse och utvidgning av maskinparken, något som han på grund av bristande likviditet emellertid inte lyckades genomföra. Enligt de av Brinkhoff angivna uppgifterna i den efter mellandomen ingivna inlagen blir de sammanlagda alternativa inkomsterna för åren 1984—1987 de som framgår av följande tabell:

Brinkhoff	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88
Alternativa verksamheter				
Inkomster	41,40	38,76	36,04	17,69
Utgifter	- 10,60	- 7,14	- 9,18	- 6,93
Saldo	30,80	31,62	26,36	10,76

113. Det skadestånd som kommissionen har erbjudit Brinkhoff uppgår till sammanlagt 109 675,55 NLG och grundar sig på följande uppgifter:

Brinkhoff	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
1. Inkomst från mjölkproduktionen					
Inkomster:					
= mjölkförsäljning till mejeri	73,47	73,98	74,36	76,69	79,93
= försäljning av kalvar och slaktkor	16,15	16,60	17,34	18,06	18,82
Summa	89,62	90,58	91,70	94,75	98,75
Avdrag:					
= rörliga kostnader, särskilt foder	49,07	49,74	45,28	39,66	38,14
= löner (3 924 timmar)	12,80	12,97	12,97	13,11	13,53
Bruttomarginal	27,75	27,87	33,45	41,98	47,08
2. Inkomst från alternativa verksamheter bestående av inkomster från utnyttjade produktionsfaktorer					
= kapital	7,58	7,58	7,58	7,58	7,58
= mark	4,11	4,18	4,42	4,63	4,51
= arbete	12,29	12,74	13,01	13,15	13,37
Summa	23,98	24,50	25,01	25,36	25,46
3. Ersättningsgillt belopp efter avdrag för inkomster från bruttomarginalfaktorererna enligt punkt 1)	3,77	3,37	8,44	16,62	21,62
4. Av rådet erbjudet skadestånd	19,16	21,63	18,93	19,34	23,90
Avvikelse per 100 kg mjölk	+ 15,39	+ 18,26	+ 10,49	+ 2,72	+ 2,28

114. Slutligen uppgår skadeståndet till Brinkhoff, enligt den sakkunniges beräkningar, till sammanlagt 386 891 NLG, ett

skadestånd som grundas på följande uppgifter:

Brinkhoff	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	Total
Mjölkförsäljning						
Försäljning av kor och kalvar	206 031 34 976	230 997 38 949	229 995 39 677	228 226 33 373	201 386 27 349	
Inkomster	241 007	269 946	269 672	261 599	228 735	
Rörliga kostnader						
Kostnader för utomstående arbetskraft	(129 716) —	(137 859) —	(132 080) —	(113 633) —	(93 828) —	
Marginal i mjölkproduktionen	111 291	132 087	137 592	147 966	134 907	663 843
Alternativa inkomster						
— kapital	(5 008)	(5 486)	(8 002)	(8 482)	(7 267)	
— mark	(15 731)	(16 764)	(17 129)	(17 525)	(15 097)	
— arbete	(35 336)	(36 215)	(33 332)	(30 225)	(25 353)	
Summa	(56 075)	(58 465)	(58 463)	(56 232)	(47 717)	(276 952)
Utebliven vinst	55 216	73 622	79 129	91 734	87 190	386 891

115. Mot bakgrund av redogörelsen hittills och slutsatserna avseende de hypotetiska och de alternativa (hypotetiska) inkomster-
nas olika delposter²³ visar det sig att de sammanlagda inkomsterna under den aktuella perioden, det vill säga

5 maj 1984—31 december 1988, uppgår till 363 908 NLG. Utifrån vad som anförts ovan skall den av Brinkhoff angivna verkliga alternativa inkomsten endast beaktas för de tre första regleringsåren, det vill säga 1984—1987, eftersom denna inkomst under dessa år var högre än den hypotetiska alternativa inkomsten, medan för de båda sista regleringsåren beräkningen skall

23 — Se i detta avseende ovan not 22.

grunda sig på den hypotetiskt beräknade alternativa inkomsten. Uppgifterna för respektive regleringsår är de som framgår av följande tabell:

Brinkhoff	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89 ²	Total
Mjölförsäljning	207 279 ¹	230 699 ¹	230 718 ¹	232 360 ¹	160 994 ¹	
Försäljning av kor och kalvar	34 976	38 949	39 677	33 373	20 505	
Summa	242 255	269 648	270 395	265 733	181 499	
Rörliga kostnader	113 422	121 022	112 377	95 658	64 212	
Hypotetisk inkomst	128 833	148 626	158 018	170 075	117 287	
Alternativa inkomster						
— kapital	8 928	8 377	8 248	7 742	6 525	
— mark	15 600	17 631	17 793	18 873	18 495	
— arbete	33 403	36 214	33 331	30 224	25 360	
Summa	57 931	62 222	59 372	56 839	50 380	
Verkliga alternativa inkomster	82 237	92 927	76 548			
Utebliven vinst	46 596	55 699	81 470	113 236	66 907	363 908

¹) Efter av den sakkunnige vid den muntliga förhandlingen korrigerat belopp (för året 1988/89 grundar sig avdraget på ett schablonmässigt beräknat belopp).

²) De av den sakkunnige och, när det gäller de rörliga kostnaderna, av LEI angivna beloppen är justerade med beaktande av anmärkningarna hänförliga till regleringsåret 1988/89, en period som avviker från den av den sakkunnige angivna och på vilken LEIs beräkning grundar sig.

Följaktligen uppgår det sammanlagda skadeståndsbeloppet, med beaktande av skillnaden mellan de hypotetiska och de alternativa inkomsterna till 363 908 NLG jämte

ränta om 1,3 procent från den 5 maj 1984 till den 19 maj 1992, den dag från vilken årlig dröjsmålsränta om 8 procent löper fram till dess betalning sker.

— Skadeståndet till Muskens

116. I sin inläga av den 4 juni 1997, har Muskens angett sina skadeståndsanspråk till 570 020 NLG. Denna uppgift ersätter därmed tidigare angivna belopp.

117. Muskens har använt sin mark till odlingar av olika grödor med en genomsnittlig omsättning per månad om 8 000/9000 NLG under åren 1984—1986. Kommissionen har därför menat att skadeståndsberäkningen för 1984 skall beakta de verkliga och inte de lägre hypotetiska inkomsterna. Muskens har invänt mot denna beräkningsmetod eftersom de angivna beloppen avser omsättning och inte inkomster för de tre aktuella åren. I sin efter mellandomen ingivna inläga har han angett alternativa inkomster för respektive regleringsår enligt följande tabell:

Muskens	1984	1985	1986	1987
Alternativa verksamheter				
Inkomster	48,79	35,30	44,29	33,65
Utgifter	- 14,51	- 19,31	- 20,31	- 21,25
Saldo	34,28	15,99	23,98	12,40

118. Det skadestånd som kommissionen har erbjudit Muskens uppgår till sammanlagt 120 090,83 NLG och grundar sig på följande uppgifter:

Muskens	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
1. Inkomst från mjölkproduktionen					
Inkomster:					
= mjölkförsäljning till mejeri	73,47	73,98	74,36	76,69	79,93
= försäljning av kalvar och slaktkor	15,68	16,12	16,84	17,54	18,28
Summa	89,15	90,10	91,20	94,23	98,21
Avdrag:					
= rörliga kostnader, särskilt foder	50,18	50,87	46,30	40,56	39,01
= löner	12,08	12,23	12,24	12,37	12,76
Bruttomarginal	26,89	27,00	32,66	41,30	46,44
2. Inkomst från alternativa verksamheter bestående av inkomster från utnyttjande					
= kapital	7,36	7,36	7,36	7,36	7,36
= mark	4,20	4,49	4,74	4,97	4,49
= arbete	12,13	12,58	12,85	12,98	13,20
Summa	23,69	24,43	24,95	25,91	25,05
3. Skadestånd efter avdrag för inkomster från bruttomarginalfaktorerna enligt punkt 1	3,20	2,57	7,71	15,99	21,42
4. Av rådet erbjudet skadestånd	19,16	21,63	18,93	19,34	23,90
Avvikelse per 100 kg mjölk	+ 15,96	+ 19,06	+ 11,22	+ 3,35	+ 2,48

119. Slutligen uppgår det skadestånd som skall utgå till Muskens, enligt den sakkunniges beräkningar, till sammanlagt 316 938

NLG, ett skadestånd som grundar sig på följande uppgifter:

Muskens	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	Total
Mjölkförsäljning						
Försäljning av kor och kalvar	80 978 13 737	226 762 38 949	231 292 34 239	229 374 37 075	230 821 33 090	
Inkomster	94 715	265 711	265 531	266 449	263 911	
Rörliga kostnader						
Kostnader för utomstående arbetskraft	(52 935) —	(142 055) —	(138 118) —	(125 222) —	(116 258) —	
Marginal mjölkproduktion	41 780	123 656	127 413	141 227	147 653	581 729
Alternativa inkomster						
— kapital	(1 967)	(5 486)	(8 002)	(8 482)	(8 611)	
— mark	(4 530)	(13 153)	(12 525)	(13 542)	(14 624)	
— arbete	(17 348)	(43 300)	(40 150)	(36 738)	(34 333)	
Summa	(23 845)	(61 939)	(60 677)	(58 762)	(57 568)	(262 791)
Utebliven vinst	17 935	61 717	66 736	82 465	90 085	318 938

120. Mot bakgrund av redogörelsen hittills och slutsatserna avseende de hypotetiska och de alternativa (hypotetiska) inkomster-
nas olika delposter²⁴ visar det sig att de sammanlagda inkomsterna under den aktuella perioden, det vill säga den 22 november 1984—den 29 mars 1989, uppgår till 445 563 NLG. Utifrån vad som anförts ovan skall den av Muskens angivna verk-

liga alternativa inkomsten endast beaktas för regleringsåret 1986/87, då denna under detta år var högre än den hypotetiska alternativa inkomsten. För de tre sista regleringsåren däremot skall beräkningen grunda sig på den hypotetiskt beräknade alternativa inkomsten. Uppgifterna för respektive regleringsår är de som framgår av följande tabell:

Muskens	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	Total
Mjölkförsäljning	81 073 ¹	227 895 ¹	231 983 ¹	231 213 ¹	233 773 ¹	
Försäljning av kor och kalvar	13 737	38 949	34 239	37 075	33 090	
Summa	94 810	266 844	266 222	268 288	266 863	
Rörliga kostnader	38 975	111 115	102 577	97 657	91 654	
Hypotetiska inkomster	55 835	155 729	163 645	170 631	175 209	
Alternativa inkomster						
— kapital	3 472	8 377	8 248	7 742	9 597	
— mark	5 460	16 182	15 312	15 341	16 733	
— arbete	13 127	37 789	38 588	36 738	34 332	
Summa	22 059	62 348	62 148	59 821	60 662	
Verkliga alternativa			70 596 ²			
Utebliven vinst	33 776	93 381	93 049	110 810	114 547	445 563

¹⁾ Av den sakkunnige vid den muntliga förhandlingen korrigerat belopp (för året 1988/89 grundar sig avdraget på ett schablonmässigt beräknat belopp).

²⁾ De av den sakkunnige och, när det gäller de rörliga kostnaderna, av LEI angivna beloppen är justerade med beaktande av anmärkningarna hänförliga till regleringsåret 1988/89, en period som avviker från den av den sakkunnige angivna och på vilken LEI:s beräkning grundar sig.

Följaktligen uppgår det sammanlagda skadeståndsbeloppet, med beaktande av skill-

naden mellan de hypotetiska och de alternativa inkomsterna till 445 563 NLG jämte ränta om 1,3 procent från den 22 november 1984 till den 19 maj 1992, den dag från vilken årlig dröjsmålsränta om 8 procent löper fram till dess betalning sker.

24 — Se i detta avseende ovan not 22.

— Skadeståndet till Twijnstra

121. I sin inlägga av den 4 juni 1997 har Twijnstra angett sina skadeståndsanspråk till 751 141 NLG. Denna uppgift ersätter

därmed tidigare angivna belopp. Twijnstra har angett att hans företag har ägnat sig åt odling av olika produkter och att han har omsatt i genomsnitt 9 000 NLG i månaden, vilket har lett till en sammanlagd inkomst enligt nedan:

Twijnstra	1985/86	1986/87	1987/88
Alternativa verksamheter			
Inkomster	- 18,59	- 18,25	- 15,34
Utgifter	- 6,59	- 4,39	- 6,20
Saldo	12,00	13,86	9,14

122. Det skadestånd som kommissionen har erbjudit Twijnstra uppgår till sammanlagt 317 299,20 NLG och grundar sig på följande uppgifter:

Twijnstra	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
1. Inkomst från mjölkproduktion					
Inkomster:					
= mjölkförsäljning till mejeri	73,47	73,98	74,36	76,69	79,93
= försäljning av kalvar och slaktkor	15,25	15,68	16,38	17,06	17,78
Summa	88,72	89,66	90,74	93,75	97,71
Avdrag:					
= rörliga kostnader, särskilt foder	38,27	38,79	35,31	30,93	29,75
= löner	19,23	19,47	19,48	19,69	20,31
Bruttomarginal	31,22	31,40	35,95	43,13	47,65
2. Inkomst från alternativa verksamheter bestående av inkomster från utnyttjade produktionsfaktorer					
= kapital	7,16	7,16	7,16	7,16	7,16
= mark	3,20	3,26	3,44	3,60	3,51
= arbete	6,16	6,38	6,52	6,59	6,70
Summa	16,52	16,80	17,12	17,35	17,37
3. Skadestånd efter avdrag för inkomster från bruttomarginalfaktorerna enligt punkt 1)	14,70	14,60	18,83	25,78	30,28
4. Av rådet erbjudet skadestånd	19,16	21,63	18,93	19,34	23,90
Avvikelse 100 kg mjölk	+ 4,46	+ 7,03	+ 0,10	- 6,44	- 6,38

123. Slutligen uppgår det skadestånd som skall utgå till Twijnstra enligt den sakkunniges beräkningar till sammanlagt 517 186

NLG, vilket grundar sig på följande uppgifter:

Twijnstra	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	Total
Mjölkförsäljning	—	449 845	462 493	461 762	39 078	
Försäljning av kor och kalvar	—	78 076	79 467	65 984	5 114	
Inkomster	—	527 921	541 960	527 746	44 192	
Rörliga kostnader	—	(268 920)	(261 465)	(224 741)	(18 070)	
Kostnader för utomstående arbetskraft	—	(7 658)	—	—	—	
Marginal mjölkproduktion	—	251 343	280 495	303 005	26 122	860 965
Alternativa inkomster						
— kapital	—	(10 118)	-15 131)	(16 038)	(1 338)	
— mark	—	(32 701)	(33 909)	(34 660)	(2 908)	
— arbete	—	(66 332)	(65 983)	(59 778)	(4 883)	
Summa	—	(109 151)	(115 023)	(110 476)	(9 129)	(343 779)
Utebliven vinst	—	142 192	165 472	192 529	16 993	517 186

124. Mot bakgrund av redogörelsen hittills och slutsatserna avseende de hypotetiska och de alternativa (hypotetiska) inkomster-
nas olika delposter²⁵ visar det sig att de sammanlagda inkomsterna under den aktuella perioden, det vill säga den

10 april 1985—den 30 april 1988, uppgår till 709 791 NLG. Utifrån vad som anförts ovan skall den av Muskens angivna verkliga alternativa inkomsten endast beaktas för de tre första regleringsåren, det vill säga åren 1984—1987, då denna under nämnda år var högre än den hypotetiska alternativa inkomsten. För de två sista regleringsåren däremot skall beräkningen grunda sig på

25 — Se i detta avseende ovan not 22.

den hypotetiskt beräknade alternativa inkomsten. Uppgifterna för respektive reg-
leringsår är de som framgår av följande tabell:

Twijnstra	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89 ²	Total
Mjölkförsäljning	450 156 ¹	464 668 ¹	468 225 ¹	38 075 ¹	
Försäljning av kor och kalvar	78 076	79 467	65 984	4 976	
Summa	528 232	544 135	534 209	43 051	
Rörliga kostnader	236 077	222 462	189 190	15 346	
Hypotetiska inkomster	292 155	321 673	345 019	27 705	
Alternativa inkomster					
— kapital	15 841	15 596	14 640	1 451	
— mark	35 262	35 586	37 746	2 959	
— arbete	36 850	38 588	38 987	3 255	
Alternativa inkomster	87 953	89 770	91 373	7 665	
Utebliven vinst	204 202	231 903	253 646	20 040	709 791

¹⁾ Av den sakkunnige vid den muntliga förhandlingen korrigerat belopp (för året 1988/89 grundar sig avdraget på ett schablonmässigt beräknat belopp).

²⁾ De av den sakkunnige och, när det gäller de rörliga kostnaderna, av LEI angivna beloppen är justerade med beaktande av anmärkningarna hänförliga till regleringsåret 1988/89, en period som avviker från den av den sakkunnige angivna och på vilken LEIs beräkning grundar sig.

Följaktligen uppgår det sammanlagda skadeståndsbeloppet, med beaktande av skillnaden mellan de hypotetiska och de alternativa inkomsterna, till 709 791 NLG jämte ränta om 1,3 procent från den 10 april 1985 till den 19 maj 1992, den dag från vilken årlig dröjsmålsränta om 8 procent löper fram till dess betalning sker.

Mål C-37/90

125. Vid skadeståndsberäkningen för Heinemann skall följande nu välkända metod tillämpas: först beräknas inkomsterna från den hypotetiska mjölkproduktionen och

sedan inkomsterna från de till mjölkproduktionen alternativa verksamheterna.

endast på de av Spandau lämnade uppgifterna.

Hypotetisk inkomst

— För skadeståndsberäkningen relevant tidsperiod

126. Jag erinrar om att parterna har beaktat två inkomstkällor vid fastställandet av den hypotetiska inkomsten: mjölkförsäljningen och försäljningen av slaktkor (det vill säga kor som inte är avsedda för mjölkproduktionen) och kalvar. Från dessa inkomster skall sedan endast dras de rörliga kostnaderna, det vill säga de kostnader som försvinner när mjölkproduktionen upphör. Däremot skall de fasta kostnaderna, det vill säga de kostnader som producenten måste bära även om produktionen avbryts, inte dras ifrån.

127. Vidare erinrar jag om att Heinemann har ingett fyra sakkunnigutlåtanden, tre från Wortmann och ett från Spandau. På uttrycklig begäran av referenten i målet, har den klagande förklarat att utlåtandena av Wortmann (av vilka två är ingivna före mellandomen, i bilaga till överklagandet respektive svaromålet, och ett efter mellandomen, i bilaga till inlagan av den 23 december 1993) har getts in med avsikt att utföra skadeståndsberäkningen enligt av domstolen utfärdade anvisningar, medan utlåtandet av Spandau, ingett i bilagan till inlagan av den 25 juni 1993 grundar sig på den beräkningsmetod som har tillämpats i rådets förordning nr 2187/93. Den klagande har under alla förhållanden förklarat att han grundar sitt skadeståndsanspråk

128. Heinemann har yrkat skadestånd för den period under vilken ingen saluföring av mjölk skedde, det vill säga från den 1 april 1984, dagen då han skulle ha återupptagit mjölkproduktionen, till den 28 augusti 1989, den dag som han faktiskt återupptog produktionen. Rådet och kommissionen har bestridit begynnelsestidpunkten för skadeståndsperioden och gjort gällande att den klagande i enlighet med förordning nr 1078/77 hade åtagit sig att avstå från att saluföra mjölk fram till den 20 november 1984. Således börjar regleringsåret 1984/85 för Heinemann inte den 1 april utan den 20 november 1984 och det skall därför vid skadeståndsberäkningen inte beaktas i sin helhet. Vidare har kommissionen anfört, vad gäller periodens slutpunkt, att domstolen i mellandomen har slagit fast att perioden för utebliven saluföring, såvitt har betydelse för skadeståndet, är den 1 april 1984 till den 29 mars 1989, dagen för ikraftträdandet av förordning nr 764/89. Den klagande kan därför inte kräva ersättning för tiden 29 mars — 28 augusti 1989. Från den 29 mars 1989 måste den klagande själv ta de ekonomiska konsekvenserna av det förse-nade återupptagandet av mjölkproduktionen. Under det skriftliga förfarandet har den klagande godtagit det av kommissionen angivna datumet den 20 november 1984 som den första dagen (av den för skadeståndsberäkningen relevanta tidsperioden), men har däremot bestridit den av

kommissionen angivna slutpunkten för perioden, eftersom inte någon tysk producent efter den 29 mars 1989 har tilldelats någon kvot som ger tillstånd att återuppta mjölkproduktionen. Att han återupptog verksamheten först påföljande augusti berodde följaktligen på att det före denna tidpunkt var omöjligt för honom att förvärva en kvot.

ståndsberäkningen den 20 november 1984—den 29 mars 1989.

— Referenskvantiteten och nedsättnings-satsen

129. Såsom redan har uppmärksammats i mål C-104/89 skall skadeståndet beräknas för den tid då faktiskt hinder förelegat för saluförande av mjölk. Detta innebär att i punkt 26 i mellandomen angiven begynnelse- respektive slutpunkt skall betraktas som en angivelse av tiden mellan gemenskapens rättsstridiga, skadeståndsgrundande agerande och dagen för återställandet av rätten till mjölkkvoter. Det förhållandet att förordningen från 1989, som ålade parterna att ansöka hos de nationella myndigheterna om tilldelning av kvot, inte har lett till omedelbart återupptagande av produktionen, medför enligt min uppfattning inte någon skyldighet för gemenskapen att även ersätta produktionsbortfallet efter denna tidpunkt, eftersom eventuell utebliven saluföring av mjölk under denna period inte beror på förhållanden på institutionernas utan i förekommande fall på de nationella myndigheternas sida. Följaktligen är avseende Heinemann den period för utebliven saluföring som skall beaktas vid skade-

130. Parterna är överens vad avser den referenskvantitet som skall beaktas vid beräkningen av den hypotetiska inkomsten. Denna mängd motsvarar den referenskvantitet om 36 705 kg som den klagande var tilldelad då han år 1979 åtog sig att avstå från saluförande. Genom mellandomen har denna mängd ökats med 1 procent samt minskats med en procentsats som motsvarar den nedsättningssats som tillämpades i Tyskland på de mjölkkvoter som hade tilldelats under år 1984 (artikel 2.2 i förordning nr 856/84). Fastställandet av den sistnämnda procentsatsen är fortfarande tvistigt. Enligt Heinemann stadgar de tyska föreskrifterna om genomförande av den gemensamma regleringen av nedsättnings-satsen att den nationella nedsättningssatsen visserligen är 4 procent men att den vad avser mindre mängder producerad mjölk, som den klagandes, inte får överstiga 2 procent. Enligt rådet och kommissionen däremot stadgar de tyska föreskrifterna inte om tillämpning av en lägre nedsättningssats än 4 procent. Kommissionen har vidare anfört att det i Tyskland, för regleringsåren efter 1984/85, har tillämpats en nedsättningssats om 7,5 procent och att därför den av institutionerna föreslagna avgiften om 4 procent är fördelaktigare än den enligt de tyska föreskrifterna gällande avgiften. Eftersom parterna inte har kunnat uppnå enighet på denna punkt har dom-

stolen uppdragit åt den sakkunnige att fastställa den klagandes ursprungliga referenskvantitet och att därefter ange nedsättningssatsen. Enligt den sakkunnige skall i detta fall en differentierad nedsättningssats användas. Närmare bestämt skall för de första tre regleringsåren, från år 1984 till början av år 1987, tillämpas en nedsättningssats om 2 procent, eftersom 4 § andra och tredje styckena i nämnda tyska föreskrifter från nedsättningssatsen om 4 procent undantar företag vilka, som den klagandes, producerade mindre än 161 000 kg mjölk. För åren 1987—1989 skall sedan tillämpas den av de tyska myndigheterna tillämpade nedsättningssatsen, nämligen 7,5 procent. Nedsättningssatserna för respektive regleringsår blir därmed följande:

1984/85 – 2 procent

1985/86 – 2 procent

1986/87 – 2 procent

1987/88 – 7,5 procent, det vill säga
 – 2 procent + – 5,5 procent

1988/89 – 7,5 procent, det vill säga
 – 2 procent + – 5,5 procent

Den klagande har inte bestridit dessa uppgifter men har påpekat att de nationella reglerna för åren 1987 och 1988, det vill säga för de år under vilka inte alla företag behandlades enhetligt, stadgade om ett stöd vid mindre mjölmängder.²⁶ Mot bakgrund av att den klagandes referenskvantitet är 36 705 kg och att denna mängd berättigar till stöd borde han för regleringsåren 1987/88 och 1988/89 ha erhållit 440 DEM per år. Jag nöjer mig här med att nämna att den sakkunnige vid beräkningen av inkomsten från mjölkförsäljningen har medräknat stödet som den klagande påstår sig ha haft rätt till. En av beståndsdelarna av inkomsten från mjölkförsäljningen är nämligen stödet om 600 DEM för regleringsåret 1987/88 och stödet om 482 DEM för regleringsåret 1988/89 (se tabellen på s. 52 i sakkunnigutlåtandet). Kommissionen delar inte den sakkunniges slutsats och har därvid endast hänvisat till vad den har

26 — I detta avseende skall erinras om att domstolen i domen i målet Kamp, som den klagande för övrigt har åberopat, slog fast att artikel 3a.2 i förordning nr 857/84 i sin lydelse enligt rådets förordning (EEG) nr 1639/91 av den 13 juni 1991 skall tolkas på så sätt att vid beräkningen av de referenskvantiteter undantagna från nedsättningssats som tilldelades de producenter som hade ställt in leveranser inom ramen för bidragssystemet för avstående från saluförande av mjölk och mjölkprodukter och för omställning av mjölkbesättningar enligt förordning nr 1078/77, skulle grundmängden, vilken styrs av omfattningen av produktionen före perioden för avstående från saluförande, höjas enligt en procentsats som var representativ för samtliga i de aktuella medlemsstaterna tillämpade nedsättningssatserna, liksom enligt en procentsats som på grund av tillfällig indragning av en del av referenskvantiteten enligt rådets förordning (EEG) nr 775/87 av den 16 mars 1987 (EGT L 78, s. 5) tillämpades med avseende på samtliga producenter i gemenskapen (dom av den 5 maj 1994 i mål C-21/92, REG 1994, s. I-1619).

anfört i fråga om tolkningen av de tyska föreskrifterna.

— Inkomst från mjölkförsäljningen och försäljningen av kalvar och slaktkor

131. Det ankommer inte på EG-domstolen att tolka den nationella rätten men jag vill framhålla att jag inte delar kommissionens kritik av den tolkning av de tyska föreskrifterna som den sakkunnige åberopar eftersom kritiken är allmänt hållen och saknar grund. Följaktligen skall vid beräkningen av referenskvantiteten beaktas de av den sakkunnige framtagna uppgifterna.

132. Vad gäller mjölkförsäljningen har parterna angett nästan samstämmiga prisuppgifter. Skillnaden grundar sig endast på det förhållandet att medan den klagande grundar sig på statistiska uppgifter för Hannoverregionen, där han driver sitt företag, grundar sig rådet och kommissionen på statistiska uppgifter för hela landet. Under det skriftliga förfarandet har parterna enats om att de svarande institutionerna skall godta den klagandes uppgifter vad avser såväl mjölkpriserna som priserna för kalvar och slaktkor. Dessa priser har återgetts i följande tabell i vilken priset för slaktkor och kalvar har angetts i spalten "biinkomster".

Regleringsår	Mjolkproduktion kg/år	Mjolkpris DEM/kg	Biinkomster DEM/kg	Rörliga kostnader DEM/kg	Bruttomarginal DEM/kg
1984/85	4 664	0,671	0,159	0,460	0,370
1985/86	4 764	0,701	0,154	0,420	0,435
1986/87	4 828	0,693	0,140	0,390	0,443
1987/88	4 509	0,693	0,130	0,380	0,443
1988/89	5 117	0,752	0,141	0,390	0,503
1989/90	5 070	0,743	0,144	0,394	0,493

133. På grundval av de uppgifter som parterna är eniga om har den sakkunnige uppskattat den sammanlagda inkomsten från mjölkproduktionen enligt följande.

	Heine- mann 1984/85	Heine- mann 1985/86	Heine- mann 1986/87	Heine- mann 1987/88	Heine- mann 1988/89	Total
Dagar	132	365	365	365	363	
Grundmängd	36 705	36 705	36 705	36 705	36 705	
Ökning om 1 %	37 072	37 072	37 072	37 072	37 072	
Sammanlagda inkomster (DEM/kg)	0,830	0,855	0,833	0,823	0,893	
Avgift 2 % *	2 %	2 %	2 %	2 %	2 %	
Ersatt mängdInkomster	13 139 10 905	36 331 31 063	36 331 30 263	36 331 29 900	36 132 32265	134 397
Avgift 4 % **	4 %	4 %	4 %	4 %	4 %	
Ersatt mängdInkomster	12 871 10 683	35 589 30 429	35 589 29 646	35 589 29 290	35 394 31 607	131 654
Avgift 7,5 %	7,5 %	7,5 %	7,5 %	7,5 %	7,5 %	
Ersatt mängdInkomster	12 401 10 293	34 292 29 319	34 292 28 565	34 292 28 222	34 104 30 455	126 854
Progressiv avgift	2,0 %	2,0 %	2,0 %	7,5 %	7,5 %	
Ersatt mängd	13 139	36 331	36 331	34 292	34 104	
Inkomster + stöd	10 905	31 063	30 263	28 822	30 937	
Inkomster per kg mjölk	0,830	0,855	0,833	0,840	0,907	131 990

* Av den klagande föreslagen nedsättningssats.

** Av kommissionen föreslagen nedsättningssats.

134. Med hänsyn till att parterna är eniga om de enskilda posterna och till mina anmärkningar om fastställandet av nedsättningssatsen skall nettoinkomsten, som är angiven i den högra spalten i föregående tabell där nedsättningssatsen är 2 procent för de tre första regleringsåren och 7,5 procent för de två sista, beaktas vid fastställandet av den hypotetiska inkomsten.

— Rörliga kostnader

135. Vad gäller de rörliga kostnaderna är parterna eniga om beräkningsmetoden, eftersom den klagande har ändrat sin ursprungliga uppfattning och numera godtar den i rådets förordning nr 2187/93 tillämpade metoden. Parterna är emellertid

fortfarande oeniga om vilka statistiska uppgifter som skall ligga till grund för beräkningen. Den klagande har nämligen grundat sig på statistik som avser endast Westfalen medan de svarande institutionerna har hänvisat till uppgifter om genomsnittsproduktionen i hela landet. Den sakkunnige har i detta sammanhang uppgett att uppgifterna som Heinemann grundar sig på avser företag med anmärkningsvärt hög produktivitet och med relativt låga produktionskostnader. Den sakkunnige har

därför, i fråga om de statistiska uppgifterna om Hannover- respektive Westfalenregionen, kommit till slutsatsen att beräkningen av de rörliga kostnaderna för mjölkproduktion vad avser Heinemann skall grunda sig på uppgifterna om Hannoverregionen, där han har sitt företag. Uppgifterna för Westfalenregionen och de som särskilt avser den klagande är återgivna i nedanstående tabell och de uppgifter som avser kostnad per djur i Hannoverregionen är återgivna i den därpå följande tabellen.

	Uppgifter avseende regionen Westfalen Lippe			Den klagande			
	Rörliga kostnader per ko	Produktivitet	Rörliga kostnader per 100 kg	Rörliga kostnader per 100 kg	Kvot enligt den klagande	Antal kor enligt den klagande	Rörliga kostnader enligt den klagande
1984/85	2 612	5 586	46,76	46	36 331	8	2 089
1985/86	2 466	5 838	42,24	42	36 331	8	1 907
1986/87	2 362	6 028	39,18	39	36 331	8	1 771
1987/88	2 308	6 041	38,20	38	36 331	9	1 534
1988/89	2 512	6 320	39,74	39	36 331	8	1 771

1984/85	2 199	(kategori 4 280—4 750 kg)
1985/86	2 265	(kategori 4 750—5 250 kg)
1986/87	2 217	(kategori 4 770—5 250 kg)
1987/88	2 267	(kategori 5 260—5 750 kg)
1988/89	2 242	(kategori 5 270—5 740 kg)

136. På grundval av dessa uppgifter har den sakkunnige beräknat Heinemanns rörliga kostnader för regleringsåren 1984—1989 enligt följande:

	Heine- mann 1984/85	Heine- mann 1985/86	Heine- mann 1986/87	Heine- mann 1987/88	Heine- mann 1988/89	Total
Dagar	132	365	365	365	363	
Grundmängd	36 705	36 705	36 705	36 705	36 705	
Ökning om 1 %	37 072	37 072	37 072	37 072	37 072	
Rörliga kostnader (DEM/ko)	2 199	2 265	2 217	2 267	2 242	
Nedsättning 2 %	2 %	2 %	2 %	2 %	2 %	
Antal kor	9	8	8	9	8	
Rörliga kostnader proportionellt	7 157	18 120	17 736	20 403	17 838	
Rörliga kostnader (DEM/100 kg)	54,47	49,88	48,82	56,16	49,37	81 254
Nedsättning 4 %	4 %	4 %	4 %	4 %	4 %	
Antal kor	8	8	8	9	8	
Rörliga kostnader proportionellt	6 362	18 120	17 736	20 403	17 838	
Rörliga kostnader (DEM/100 kg)	49,43	50,91	49,84	57,33	50,40	80 459
Nedsättning 7,5 %	7,5 %	7,5 %	7,5 %	7,5 %	7,5 %	
Antal kor	8	8	8	8	7	
Rörliga kostnader proportionellt	6 362	18 120	17 736	18 136	15 608	
Rörliga kostnader (DEM/100 kg)	51,30	52,84	51,72	52,89	45,77	75 962
Progressiv nedsättning	2,0 %	2,0 %	2,0 %	7,5 %	7,5 %	
Antal kor	9	8	8	8	7	
Rörliga kostnader proportionellt	7 157	18 120	17 736	18 136	15 608	
Rörliga kostnader (DEM/100 kg)	54,47	49,88	48,82	52,89	45,77	76 757

137. Vad gäller denna beräkning har kommissionen endast anmärkt att den sakkunnige vid fastställandet av Heinemanns gradvisa produktivitetsökning har använt sig av genomsnittsvärden för Nederländerna i stället för värden för den region där den klagande bedriver sin verksamhet. Denna kritik saknar emellertid grund. Även

om den sakkunnige uttryckligen har förklarat (s. 13 i sakkunnigutlåtandet) att han bedömde det nödvändigt att även beakta produktivitetsökningen i Nederländerna vid skadestandsberäkningen avseende den klagande, synes det (av den återgivna tabellen) nämligen stå klart att han har grundat nästan alla uppgifter på statistik

för företag i Hannoverregionen, där den klagande är verksam. Hänvisning till produktiviteten i Nederländerna har därför — vilket den sakkunnige själv har framhållit — endast ringa påverkan på beräkningen i dess helhet. Följaktligen kan den sakkunniges uppgifter användas vid beräkningen av de rörliga kostnaderna. I målet Mulder m.fl. avvek jag från den sakkunniges kostnadsberäkningar avseende den hypotetiska mjölkproduktionen av huvudsakligen två skäl: uppskattningen av kostnader för underhåll av maskiner var överdriven och vissa utgiftsposter hade inte beaktats på ett korrekt sätt. Mot bakgrund av att parterna i detta mål inte har invänt mot de av den sakkunnige beaktade utgiftsposterna och att omfattningen av Heinemanns mjölkproduktion är relativt begränsad och därför endast i ringa grad påverkar kostnader som jag ovan i målet Mulder m.fl. ansett inte kunna ingå i den allmänna beräkningen. Jag anser därför att man vid beräkningen av de rörliga kostnaderna bör utgå från den sakkunniges uppgifter.

Alternativa inkomster

— Hypotetiska alternativa inkomster

138. Jag erinrar om att vid fastställandet av alternativa inkomster av hypotetiskt slag grundar sig inkomstberäkningen på tre produktionsfaktorer som frigörs när mjölkproduktionen avbryts, nämligen kapital, mark och arbete.

Kapital

139. Den klagande har angett att det sammanlagda frigjorda kapitalet uppgår till 6 200 DEM, vilket motsvarar halva värdet av en koplats (uppskattat värde 8 000 DEM) och genomsnittspriset för en kvinga (2 200 DEM). Denna summa om 6 200 DEM har inte bestridits av de svarande institutionerna. Kommissionen har endast understrukit att den klagande inte har beaktat kostnader för köp av nya maskiner, vilket skulle ha varit nödvändigt för att kunna återuppta mjölkproduktionen år 1984, och, närmare bestämt, att han inte har beaktat de extra utgifter för den förnyelse av mjölkanläggningen som företaget oaktat de befintliga maskinernas skick hade varit tvunget att genomföra.

140. Om de tyska myndigheternas jordbruksstatistik läggs till grund för beräkningen blir, enligt den klagande, den årliga avkastningen på detta kapital 3,5 procent. Den klagande har uteslutit möjligheten att räkna med den högre avkastning som likvida medel normalt ger. Rådet och kommissionen har däremot uppskattat att räntesatsen uppgår till ungefär 5,5 procent per år. Den sakkunnige har å sin sida inte grundat sig på värdet av (de frigjorda) koplatserna, utan på inköpspriset för kreatur vid tidpunkten för det (hypotetiska) återupptagandet av produktionen, och beräknar därmed det kapital som sparats in på grund av uteblivet återupptagande av denna produktion. Han har bedömt att den erforderliga summan för förvärv, år 1984, av åtta, nio kvigor, vilka hade kunnat säkerställa Heinemanns produktion enligt kvoten, uppgår till 19 800 DEM. Till detta kapital skall sedan enligt den sakkunnige

läggas den av den lokala banken tillämpade räntesatsen med avdrag för den årliga indexuppräknings av konsumentpriserna. Den klagandes kapitalinkomst skall således

enligt den sakkunnige beräknas med tillämpning av de i nedanstående tabell återgivna procentsatserna.

År	Inflation	Bankränta	Kapitalförräntning
1984/85	3,39 %	2,40 %	+ 0,99 %
1985/86	3,25 %	2,00 %	+ 1,25 %
1986/87	2,78 %	(0,10) %	+ 2,88 %
1987/88	2,38 %	0,20 %	+ 2,18 %
1988/89	2,25 %	1,30 %	+ 0,95 %

Såväl den klagande som rådet och kommissionen har ifrågasatt dessa slutsatser. Institutionerna menar att det sammanlagda kapitalet inte skall fastställas endast utifrån kvigpriserna utan utifrån priserna på alla till besättningen hörande djur vid tidpunkten för återupptagandet av mjölkproduktionen, eftersom besättningen inbegriper såväl kvigor som kor och kalvar. Vad gäller kapitalavkastningen har samtliga parter invänt mot att avdrag skall göras för inflationen vid beaktandet av den av den lokala banken erbjudna räntesatsen. Enligt kommissionen finns det inte skäl att göra ett sådant avdrag endast vid fastställandet av kapitalinkomsterna och inte vid fastställandet av de andra inkomsterna. Den klagande anser däremot att denna beräkningsmetod med beaktande av bankernas gällande räntesatser leder till att eventuell avkastning reduceras till noll eftersom räntesatsen efter avräkning normalt blir negativ och därmed inte leder till någon avkastning.

141. De tvivel som kommissionen har uttryckt rörande antalet beaktade djur i besättningen och avräkningen för inflationen, delar jag delvis. När det gäller vilka djur som skall beaktas visar sakkunnigutlåtandet klart att den beräkning av kapitalinkomsten som gjordes i målet Mulder m.fl., skiljer sig från den som har gjorts i detta mål. I den förstnämnda beräkningen har nämligen den sakkunnige fastställt genomsnittspriset per djur i besättningen genom att beakta priserna för kor i olika laktationsstadier, medan i detta mål endast ett generellt pris för kvigor har beaktats. Likväl synes det, i avsaknad av uppgifter om genomsnittspriset för respektive djur i besättningen, skäligt att vid beräkningen av kapitalinkomsten använda de värden som den sakkunnige har grundat sig på. Det är i vart fall rimligt att anta att den sakkunnige på grund av den ringa omfattningen av Heinemanns mjölkproduktion har gjort en förenklad beräkning (utan prisuppgifter om de enskilda djuren) i förhållande till beräk-

ningen i målet Mulder m.fl. Det kan därvid inte uteslutas att Heinemann för sin mjölkproduktion endast använde kvigor och inte några andra djur. Kommissionens anmärkning mot inflationsavräkningen förtjänar att beaktas. I detta avseende kan hänvisas till vad som har anförts i målet Mulder m.fl. Jag föreslår därmed att man vid beräkningen av Heinemanns kapitalinkomster tillämpar den lokala bankens räntesats på det av den sakkunnige angivna sammanlagda kapitalet.

Mark

142. Den klagande har beräknat inkomsten från produktionsfaktorn mark utifrån genomsnittsarrendet enligt jordbruksstatistiken från jordbrukskammaren för Hannoverregionen. Han har därvid återgett följande uppgifter:

År	Mjolkproduktion kg/år	Foderyta ha/ko	Arrendeavgift DEM/ha	Arrende DEM/kg
1984/85	4 664	0,43	358	0,033
1985/86	4 764	0,44	308	0,028
1986/87	4 828	0,41	383	0,033
1987/88	4 509	0,40	366	0,032
1988/89	5 117	0,43	283	0,024
1989/90	5 070	0,37	379	0,028

Enligt kommissionen, som har åberopat statistik från Westfalen och inte från Hannover där den klagande har sitt företag, är inkomsterna enligt denna tabell alltför låga, framför allt har inte beaktats den markyta som är avsedd för foderproduk-

tionen och som motsvarar ungefär 0,5 ha per ko. Således kan man enligt kommissionen utgå från att den klagande utnyttjar 4,5 ha för foderproduktionen, eftersom han normalt använder nio kor till mjölkproduktionen.

År	DEM/ha	ha (x)	DEM/år (=)
1984/85 (223 dagar)	429	4,5	1 179
1985/86	426	4,5	1 917
1986/87	446	4,5	2 007
1987/88	472	4,5	2 124
1988/89 (301 dagar)	495	4,5	1 837
		Summa	9 064

143. Den sakkunnige, som har använt sig av statistik från jordbrukskammaren i Hannover, har tillämpat en annan beräkningsmetod så till vida att han inte endast har beaktat arrendeinkomsten från marken utan också från de tillhörande byggnaderna.

För att fastställa hur stor del av den klagandes företag som är avsett för mjölkproduktionen har han grundat sig på det sammanlagda antalet djur i den klagandes besättning. Utfallet av beräkningen blir då följande:

	Heinemann 1984/85	Heinemann 1985/86	Heinemann 1986/87	Heinemann 1987/88	Heinemann 1988/89
Dagar	132	365	365	365	363
Grundkvantitet	36 705	36 705	36 705	36 705	36 705
Ökning 1 %	37 072	37 072	37 072	37 072	37 072
Progressiv nedsättning	2,0 %	2,0 %	2,0 %	7,5 %	7,5 %
Frigjord markyta (ha)	5,06	4,74	4,46	4,26	
Inkomster från marken	1 026	2 463	3 289	2 585	12 112
proportionellt					
Inkomster från marken	7,81	6,78	9,05	7,58	
(DEM/100 kg)					

144. Den klagande har bestridit dessa uppgifter utifrån två grunder. För det första har han rent allmänt bestridit att hänsyn skall tas till byggnadsarrenden vid inkomstberäkningen och för det andra anför han att de inkomster som hans mark hade kunnat inbringa är sådana som är kopplade till den för tjuruppfödning avsedda ytan, vilken utgör 16 procent av den totala ytan. Jag delar inte denna uppfattning. Det räcker att hänvisa till vad jag ovan har anfört i frågan. Under inga omständigheter kan kommissionens beräkning användas, eftersom denna grundar sig på statistik för Westfalenregionen och inte för Hannoverregionen, där den klagande bedriver sin verksamhet. Jag föreslår således att inkomsten från produktionsfaktorn mark beräknas utifrån den av den sakkunnige angivna arrendavgiften.

Arbete

145. Produktionsfaktorn arbete består av frigjord arbetskraft till följd av att mjölkproduktionen upphör. För att fastställa inkomsten från denna produktionsfaktor, måste man enligt den klagande grunda sig på det för uppfödning av mjölkkor erforderliga antalet arbetstimmar, vilka företagaren efter produktionsavbrottet kan ägna andra verksamheter. I detta mål skall således beaktas de arbetstimmar som den klagande har ägnat uppfödning av mjölkkor. Enligt den klagande har den av honom därtill ägnade arbetstiden uppgått till en och en halv timme per dag, vilket motsvarar 547,5 timmar per år. Det blygsamma antalet arbetstimmar medför att denna tid inte skulle ha kunnat ägnas åt andra verk-

samheter. Kommissionen däremot menar att den erforderliga arbetstiden för uppfödning uppgår till sammanlagt 80 timmar per ko och år, vilket innebär att den klagande för uppfödning av sina nio kor årligen har

använt 720 timmar. Om denna arbetstid läggs till grund för beräkningen så blir den sammanlagda inkomsten 25 390 DEM, vilket kan utläsas av följande tabell:

Regleringsår	Genomsnittslön för lantarbetare DEM/timme	x 720 timmar	= årsinkomst
1984/85 (223 dagar)	9,39	x 720 timmar	4 131
1985/86	8,15	x 720 timmar	5 868
1986/87	8,82	x 720 timmar	6 350
1987/88	4,50	x 720 timmar	3 240
1988/89 (301 dagar)	9,77	x 720 timmar	5 801
		Summa	25 390

Den sakkunnige har gjort sin beräkning utifrån förutsättningen att arbetstiden som den klagande har ägnat företagets nio mjölkkor uppgår till den av den klagande angivna, det vill säga 68,44 timmar per ko

och år. Med tillämpning av genomsnittslönen för en lantarbetare under åren 1984—1989 har han beräknat den klagandes arbetsinkomster enligt följande:

	Heinemann 1984/85	Heinemann 1985/86	Heinemann 1986/87	Heinemann 1987/88	Heinemann 1988/89	Summa
Dagar	132	365	365	365	363	
Grundkvantitet	36 705	36 705	36 705	36 705	36 705	
Ökning 1 %	37 072	37 072	37 072	37 072	37 072	
Tid/ko	70	70	70	70	70	
Timtaxa	9,67	9,97	10,17	10,40	10,55	
Progressiv nedsättning	2,0 %	2,0 %	2,0 %	7,5 %	7,5 %	
Frigjord tid (timmar)	227,842	560,00	560,005	560,00	487,32	
Inkomster tid proportionellt	203	5 583	695	5 826	5 141	
Inkomster tid (DEM/100 kg)	16,77	15,37	15,68	16,98	15,08	24 447

Den klagande har ansett att denna inkomst är alltför högt beräknad. Kommissionen har däremot invänt att den sakkunnige har beräknat inkomsten från arbete utan att beakta erforderlig tidsåtgång för andra arbeten som inte direkt är förbundna med kouppfödningen såsom odling och lagring av foder, arbete som i allmänhet utförs av företagaren själv. Om även dessa sysslor beaktas uppgår årsarbetstiden per ko till av kommissionen angivna 80 timmar.

— Verkliga alternativa inkomster från gödning av tjurar under åren 1984—1989

146. Enligt min mening är det utifrån de av parterna lämnade uppgifterna rimligt att anta att den sakkunnige har beaktat alla med produktionen förbundna verksamheter och därmed också eventuell odling av foder. Följaktligen kan i strid med kommissionens uppfattning tilltro sättas till den sakkunnige när han i likhet med den klagande uppskattar att årsarbetstiden för företagets nio kor uppgår till 68,44 timmar per ko. Härav följer att man vid fastställandet av inkomsterna från produktionsfaktorn arbete kan hålla sig till den sakkunniges beräkningar.

147. Heinemann har under perioden 1984—1989 som alternativ verksamhet ägnat sig åt uppfödning av tjurar, vilket är ostridigt även om det föreligger skilda uppfattningar i fråga om antalet uppfödda tjurar. Den klagande anför, utan att förelägga bevis därom, att han har fött upp nio tjurar, vilket utgör det högsta antal djur som samtidigt kan hållas i den för denna verksamhet avsedda delen av boskapsstallet. Det sammanlagda antalet tjurar skulle därmed stämma överens med antalet av honom dessförinnan uppfödda mjölkkor. Kommissionen har bestridit denna beräkning och gjort gällande att man inte kan jämföra inkomster från två olika verksamheter utifrån storleken av den del av boskapsstallet som är avsett för mjölkproduktionen. På grundval av genomsnittsvärdet som den klagande har uppgett i fråga om inkomsten från tjuruppfödningen under regleringsåren 1984—1989 (se den klagandes inlägga av den 30 juni 1993, s. 8), har kommissionen dragit slutsatsen att Heinemann i själv verket inte har lidit någon skada eller att i vart fall hans produktionsbortfall har varit obetydligt eftersom hans inkomst från de alternativa verksamheter som han har utövat har varit högre än den som han skulle ha fått från eventuell mjölkproduktion. Kommissionen har grundat sina beräkningar på uppgifter fram-

tagna av den sakkunnige Wortmann, beräkningar som är återgivna i följande tabell:

År	Inkomster från mjölkproduktionen (DEM)	Verkliga inkomster (DEM)	Skada (DEM)
1984/85 (223 dagar)	5 653	9 303	0
1985/86	11 388	15 227	0
1986/87	12 456	15 227	0
1987/88	13 168	15 227	0
1988/89 (301 dagar)	12 326	12 557	0
		Summa skada	0

148. Kommissionen har vidare, under åberopande av den sakkunnige Wortmanns uppgifter (utan att ange i vilket av de av den klagande ingivna sakkunnigutlåtandena som dessa uppgifter återfinns), anfört att skillnaden mellan inkomsterna från den hypotetiska mjölkproduktionen och de alternativa inkomsterna endast uppgår till

4 739 DEM. De hypotetiska inkomsterna från mjölkproduktionen uppgår nämligen enligt sakkunnigutlåtandet till 54 991 DEM, vilket skulle medföra att den klagandes verkliga bruttovinst under åren 1984—1989 skulle uppgå till 50 252 DEM, vilket framgår av följande tabell:

År	Bruttomarginal/tjur × 35	Inkomst (DEM)
1984/85 (223 dagar)	317	6 779
1985/86	335	11 725
1986/87	476	16 660
1987/88	328	11 480
1988/89 (301 dagar)	125	3 608
Summa		50 252

Vidare kan man enligt kommissionen på samma sätt, utifrån uppgifterna i de sakkunnigutlåtanden som den klagande ingivit i en bilaga till sin inlaga av den 25 juni

1993, uppskatta skadeståndsbeloppet till 12 534 DEM. Detta belopp utgörs av (vilket visas i tabellen som följer) skillnaden mellan de hypotetiska inkomsterna, upp-

skattade till 69 820 DEM, och de alternativa inkomsterna, uppskattade till 57 286 DEM, från vilka skall avräknas 3 500 DEM avseende bidraget för uppfödning och gödning av tjurar enligt rådets förord-

ning (EEG) nr 467/87 av den 10 februari 1987 om ändring i rådets förordning (EEG) nr 805/68 av den 27 juni 1968 om den gemensamma organisationen av marknaden för nötkött.²⁷

År	Bruttomarginal per kg mjölk	Inkomst	Bruttomarginal per tjur	Inkomst från 35 tjurar
1984/85 (223 dagar)	0,370	8 045	356	7 613
1985/86	0,435	15 481	340	11 900
1986/87	0,443	15 766	432	15 120
1987/88	0,443	15 766	325	11 375
1988/89 (301 dagar)	0,503	14 762	389	11 278
Summa		69 820		57 286

149. Den sakkunnige har däremot utgått från att den klagandes uppgifter om antalet djur avsedda för mjölkproduktion och om den verkliga storleken på boskapsstallet innebär att Heinemann under den aktuella perioden hade kunnat föda upp 21 tjurar. När detta antal multipliceras med genomsnittsinkomsten från varje försåld tjur,

såsom den har angetts av den klagande i hans inlägga av den 25 juni 1993 utan att bestridas av de svarande institutionerna, erhålls ett belopp som är högre än det som den klagande har angett. Detta följer av en tillämpning av beräkningsfaktorerna i nedanstående tabell:

År	Bruttomarginal per tjur	Inkomst (DEM)
1984/85 (223 dagar)	356	2 242
1985/86	340	7 140
1986/87	432	9 072
1987/88	325	6 825
1988/89 (301 dagar)	389	8 169
Summa		33 448

27 — EGT L 48, s. 1.

150. Av följande två allmänna skäl är det inte nödvändigt att i grunden granska denna beräkning. För det första kännetecknas den av likadana abstraktioner som beräkningen av inkomster från de tre till följd av avbrottet i mjölkproduktionen frigjorda produktionsfaktorerna (kapital, mark och arbete). Beräkningen av antalet tjuvar liksom av inkomsterna från försäljningen av dem grundar sig i själva verket på statistiska uppgifter och kan därför inte betraktas som en uppskattning av Heinemanns verkliga inkomster. För det andra är resultatet av beräkningen enligt denna metod endast något lägre än det som beräkningen av de (hypotetiska) inkomsterna från de tre frigjorda produktionsfaktorerna utvisar. Följaktligen verkar det skäligt att följa den av den sakkunnige tillämpade beräkningsmetoden.

Om ytterligare skadeståndskrav på grund av höjning av nationell skattesats och utjämningsränta

151. Den klagande har yrkat ersättning för den nationella skatt som han måste erlägga på det sammanlagda skadeståndsbeloppet. I detta avseende har han endast, utan någon hänvisning till tillämpliga nationella skattebestämmelser, gjort gällande att skatten på skadeståndet blir högre än den skatt (obetydlig eller rent av noll) som gäller för förvärvade inkomster under respektive regleringsår under den för skadeståndsberäkningen aktuella perioden, det vill säga regleringsåren 1984—1989.

152. Vad gäller denna fråga hänvisar jag till vad jag har anfört angående motsvarande krav i mål C-104/89. Jag vill härvid endast erinra om att ekonomisk förlust till följd av förhöjd skatt enligt nationella regler inte ens indirekt kan tillskrivas institutionernas rättsstridiga agerande och den kan därför inte inverka på skadeståndsberäkningen.

153. Den klagande har vidare yrkat att ränta om 7 procent skall utgå på det sammanlagda beloppet.²⁸ Även vad gäller detta yrkande hänvisar jag till vad jag har anfört i målet Mulder m.fl., till stöd för att den klagande har rätt till ränta från dagen för den skadegörande handlingen, det vill säga från den dag som åtagandet att inte saluföra upphörde till dagen då skadan fastställdes, det vill säga då mellandomen avkunnades. Vad gäller tillämplig räntesats, ger Eurostats uppgifter vid handen att konsumentprisökningen i Tyskland under åren 1984—1992 i genomsnitt uppgick till 2,1 procent. Då Heinemann har lidit de ekonomiska förlusterna *efter hand*, eftersom skadan uppstod under loppet av åren 1984—1989 skall från detta genomsnittsvärde dras en procentsats som avser denna tidsmässiga uppdelning av den uppkomna

28 — I sin inlägga av den 25 juni 1993 (s. 12 i originalet), betecknar den klagande denna ränta som "utjämningsränta".

förlusten. Mot denna bakgrund är det skäligt att fastställa räntan på det sammanlagda skadeståndsbeloppet till 1,5 procent.

— Skadeståndet till Heinemann

154. I sin inlägga av den 25 juni 1993 har Heinemann angett sina skadeståndsanspråk till 71 826 DEM. Denna uppgift ersätter därmed tidigare angivna belopp.

155. Kommissionen har erbjudit ett skadestånd om sammanlagt 1 239 DEM.

156. Slutligen uppgår det skadestånd som skall utgå till Heinemann enligt den sakkunniges beräkningar till sammanlagt 17 167 DEM, om man vid beräkningen av referenskvantiteten tillämpar en differentierad nedsättningsats (2 procent för de tre första regleringsåren och 7,5 procent för de tre sista regleringsåren) och utgår från de allmänna uppgifter som är angivna i följande tabeller:

	Heinemann 1984/85	Heinemann 1985/86	Heinemann 1986/87	Heinemann 1987/88	Heinemann 1988/89	Total
Dagar	132	365	365	365	363	
Grundkvantitet	36 705	36 705	36 705	36 705	36 705	
Ökning om 1 %	37 072	37 072	37 072	37 072	37 072	
Progressiv nedsättning	2,0 %	2,0 %	2,0 %	7,5 %	7,5 %	
Bruttomarginal	3 748	12 943	12 527	10 686	15 329	55 233
Bruttomarginal (DEM/100 kg)	28,53	35,62	34,48	31,16	44,95	
Bruttomarginal (kontroll)	28,53	3,62	34,48	29,41	43,53	

	Heinemann 1984/85	Heinemann 1985/86	Heinemann 1986/87	Heinemann 1987/88	Heinemann 1988/89	Total
Dagar	132	365	365	365	363	
Grundkvantitet	36 705	36 70	36 705	36 705	36 705	
Ökning om 1 %	37 072	537 072	37 072	37 072	37 072	
Progressiv nedsättning	2,0 %	2,0 %	2,0 %	7,5 %	7,5 %	
Alternativa inkomster	3 300	8 294	9 555	9 005	7 913	38 066
Alternativa inkomster (DEM/100 kg)	25,11	22,83	26,30	26,26	23,20	

	Heinemann 1984/85	Heinemann 1985/86	Heinemann 1986/87	Heinemann 1987/88	Heinemann 1988/89	Total
Dagar	132	365	365	365	363	
Grundkvantitet	36 705	36 705	36 705	36 705	36 705	
Ökning om 1 %	37 072	37 072	37 072	37 072	37 072	
Progressiv nedsättning	2,0 %	2,0 %	2,0 %	7,5 %	7,5 %	
Skillnad	448	4 649	2 973	1 681	7 416	17 167
Skillnad (DEM/100 kg)	3,41	12,80	8,18	4,90	21,74	
Skillnad	3,41	12,80	8,18	3,15	20,33	

157. Mot bakgrund av de samlade övervägandena ovan²⁹ uppskattar jag att det skadestånd som skall utgå till Heinemann

uppgår till sammanlagt 16 517 DEM och grundar sig på i nedanstående tabell återgivna uppgifter:

Heinemann ⁽¹⁾	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	Summa
Hypotetisk inkomst	4 543	12 943	12 527	10 686	15 329	
Alternativa inkomster						
— kapital	214	572	648	418	396	
— mark	956	2 509	3 350	2 800	2 638	
— arbete	2 203	5 583	5 695	5 824	5 141	
Summa	3 373	8 664	9 693	9 042	8 739	
Utebliven vinst	1 170	4 279	2 834	1 644	6 590	16 517

1) Efter korrigering med anledning av uppgifter som den sakkunnige lämnat vid den muntliga förhandlingen.

29 — För att kunna uppskatta de olika poster som är relevanta för skadeståndsberäkningen, bör översiktligt erinras om de källor från vilka de uppgifter har hämtats som har beaktats vid fastställandet av skadeståndet.

a) Vad gäller *den hypotetiska inkomsten*, har de av den sakkunnige angivna uppgifterna använts.

b) Vad gäller *de alternativa inkomsterna*, har även här använts den sakkunniges uppgifter, om än med vissa justeringar när avvikelser har gjorts från beräkningsmetoden i sakkunnigutlåtandet. Vad särskilt gäller inkomstberäkningen avseende respektive produktionsfaktor har för det första och det sista regleringsåret under den för skadeståndsberäkningen aktuella tidsperioden, den sammanlagda inkomsten minskats med en procentsats som motsvarar antalet dagar under respektive regleringsår som inte tillhör denna tidsperiod. Vidare bör följande beaktas:

— Vad gäller faktorn "kapital" har konsumentprisökningen under åren 1984—1989 inte avräknats från den av den lokala banken erbjudna räntesatsen.

— Vad gäller faktorn "mark" har de hypotetiska inkomster som angetts av den sakkunnige beaktats.

På det sammanlagda skadeståndsbeloppet skall utgå ränta om 1,5 procent från den 20 november 1984 till den 19 maj 1992, den dag från vilken årlig dröjsmålsränta om 7 procent löper fram till dess betalning sker.

rättegångskostnaderna. Enligt artikel 69.3 kan domstolen besluta att kostnaderna skall delas eller att vardera part skall bära sin kostnad om parterna ömsom tappar målet. I detta mål råder det inte något tvivel om att parterna ömsom har tappat målet såväl när det gäller fastställandet av gemenskapens skadeståndsansvar, som endast beror på att reglerna om mjölkkvoter från 1984 är rättsstridiga och inte, som den klagande har gjort gällande, även på grund av att reglerna från 1989 är rättsstridiga,³¹ som när det gäller skadevärderingen. Enligt min uppfattning skall därför vardera parten bära sin kostnad.

Rättegångskostnader

158. Såväl i mål C-104/89 som i mål C-37/90 har de klagande yrkat att de svarande institutionerna skall bära rättegångskostnaderna. Till dessa kostnader hör ersättningen till den sakkunnige,³⁰ vilket som tidigare har nämnts utgör sådan "ersättningsgill" kostnad enligt artikel 73 punkt a i rättegångsreglerna som parterna kan förpliktas att ersätta.

Ersättningen till den sakkunnige kan vidare till en tredjedel av den sammanlagda kostnaden bäras av domstolen. De återstående två tredjedelarna skall därvid bäras av parterna. När det gäller dessa senare kostnadsandelar förefaller det skäligt att den ena hälften bärs av de svarande institutionerna och den andra hälften solidariskt av de fem klagandena i de båda förenade målen.

Enligt artikel 69.2 i rättegångsreglerna skall tappande part förpliktas att ersätta

30 — Den sakkunniges ersättningsanspråk har bestridits av samtliga parter, och domstolen skall därför besluta i frågan enligt artikel 74 i rättegångsreglerna.

31 — Domstolen har nämligen frikänt gemenskapen från skadeståndsansvar för antagandet av förordning nr 764/89, eftersom det visserligen hade skett en överträdelse i fråga om principen om skydd för berättigade förväntningar, men denna överträdelse kan inte betraktas som tillräckligt allvarig för att grunda rätt till skadestånd med stöd av artikel 215 andra stycket i fördraget (punkterna 18—20 i mellandomen).

Förslag till avgörande

159. Mot bakgrund av övervägandena ovan föreslår jag att domstolen beslutar följande domar:

1) *I mål C-104/89* skall de svarande institutionerna förpliktas att betala

— till klaganden J.M. Mulder, ett belopp om 630 416 NLG jämte ränta om 1,3 procent från den 1 oktober 1984 till den 19 maj 1992,

— till klaganden W.H. Brinkhoff, ett belopp om 363 908 NLG jämte ränta om 1,3 procent från den 5 maj 1984 till den 19 maj 1992,

— till klaganden J.M.M. Muskens, ett belopp om 445 563 NLG jämte ränta om 1,3 procent från den 22 november 1984 till den 19 maj 1992,

— till klaganden T. Twijnstra, ett belopp om 709 791 NLG jämte ränta om 1,3 procent från den 10 april 1985 till den 19 maj 1992.

- 2) *I mål C-37/90* skall de svarande institutionerna förpliktas att till klaganden O. Heinemann betala ett belopp om 16 517 DEM jämte ränta om 1,5 procent från den 20 november 1984 till den 19 maj 1992.
- 3) Vardera parten skall bära sin rättegångskostnad. Kostnaderna för ersättning till den sakkunnige skall till en tredjedel bäras av domstolen, till en tredjedel av de svarande institutionerna och till resterande del av de fem klagande.